

DIỄN ĐÀN

Số 43

Ngày 18/12/2020

NỘI DUNG

Lời giới thiệu (N.N.)	3
Diễn Đàn (Lê Thanh Nhân)	5
Thế giới 8.0 (Nguyễn Minh)	7
Ba mươi năm (Trần Anh Chương)	8
Kỷ niệm chuyến đi thăm Tạp chí Diễn Đàn (Đỗ Quý Toàn)	9
Diễn Đàn nổi nhớ trong tôi (Trần Ngọc Tuấn)	13
Ba mươi năm ấy Diễn Đàn... (Đỗ Quyên)	15
Mùi hương bằng hữu (Đỗ Kh.)	16
Những người mở đường (Cu Li)	18
Hoài nhớ và nao lòng... (Nguyễn Hoàng Linh)	19
Gửi Cù Lân, bạn yêu quý (Việt Phương)	21
Partizánske, ba mươi năm sau... (N.N.)	23
Bộ lưu trữ „Diễn Đàn“ ở nhà tôi (Xuân Thọ)	25
Chưa một lời chia tay (N.T.H)	27
Lời cuối (N.N.)	29

Cùng bạn đọc

Các bạn đang có trên tay tờ Diễn Đàn số 43 và cũng là số cuối cùng. Số chia tay.

Số này tập hợp các bài viết cho lần kỷ niệm 30 năm chuyên làm báo Diễn Đàn của các cộng tác viên, thành viên ban biên tập ngày trước được đăng trên trang web của Nhóm Văn Lang (www.vanlang.eu) từ tháng 8 đến tháng 12 năm 2020.

Thật tình cờ số báo này ra đúng 9 năm ngày mất của Václav Havel, người đã tạo cảm hứng cho cả một thế hệ thanh niên Việt Nam xa xứ, và cho sự ra đời của chính tờ Diễn Đàn cùng nhiều tờ báo khác cùng thời. Xin một lời cảm ơn với người anh hùng khuất núi.

Václave, děkuje!

Chúc các bạn một mùa Giáng sinh an lành.

Nhóm biên tập

C.D.
N.N.
N.T.H.
Nguyễn Triều Dương

Lời giới thiệu

N.N.

- Chúng tôi ở cục chống phản động của Bộ Công An. Chúng ta sẽ nói về tờ báo Diễn Đàn Praha.

Người cán bộ lưỡng tuổi bắt đầu mở cặp hồ sơ lúc nào cũng kè kè bên mình. Trong suốt buổi nói chuyện thình thoàng ông liếc mắt vào để kiểm tra điều gì trong đó. Cái cặp dày tới mức mình nghĩ nó đựng tất cả 42 số báo Diễn Đàn mà không ai trong nhóm làm báo cũ bây giờ còn có đủ trong nhà.

Đó là một ngày năm 2011 ở trụ sở công an tỉnh Hà Nam, 17 năm sau khi tờ Diễn Đàn đình bản và mình gần như là người cuối cùng trong nhóm chủ trương làm việc với họ. Lý do đơn giản là mình ít về Việt Nam.

Tôi sẽ kể các bạn buổi làm việc này trong một lúc khác. Bây giờ chúng ta sẽ nói về tờ Diễn Đàn Praha. Trước đây 30 năm. Khi mọi sự bắt đầu...

Khoảng giữa năm 1990, vài ngày sau bức thư gửi tổng thống Havel của khoảng 30 sinh viên và nghiên cứu sinh Việt Nam ở Plzeň được phát trên đài truyền hình Tiệp Khắc kêu gọi can thiệp làn sóng chống người Việt của các nhóm phân biệt chủng tộc nổi lên sau Cách Mạng Nhung, tôi đến Jednota, ký túc xá trường Y của Lê Thanh Nhàn. Tôi nói về vụ bức thư và bảo là có lẽ đã đến lúc làm một cái gì đó. Anh cười và chỉ cho tôi một tờ báo sắp lên khuôn và bảo lát nữa có mấy bạn cùng năm anh sẽ đến. Tôi gặp C.D, Trần Cùn, Cù Lăn, Hải, Trung... và bắt đầu cho tờ báo. Đó là tờ Diễn Đàn số 0, Phụ trương Praha cho tờ Điểm Tin Báo Chí ở Plzeň. Tờ báo đầu tiên của sinh viên Việt Nam ở Tiệp Khắc. Tách ra khỏi Điểm Tin Báo Chí, số 1 Diễn Đàn ra đời vì nhu cầu tranh luận ngoài phần điểm tin. Một trong những mục quan trọng là Diễn Đàn Bạn Đọc đăng lại các bài viết không phân biệt chính kiến. Nhưng Diễn Đàn có lẽ trở nên nổi tiếng với những bài thơ của Cù Lăn, sau này có Trần Ngọc Tuấn,

truyện ngắn, phóng sự, tùy bút... Và trở thành cái gai trong mắt sứ quán Việt Nam khi đồng thời tổ chức các buổi hội thảo, đêm thơ, biểu tình...

Trước cả Ryanair, Diễn Đàn đã hoạt động trên cơ sở "low cost". In ấn, thật ra là photocopy do nhóm Diễn Đàn Công Dân (Občanské Forum) cho mượn máy. Giấy có lúc phải góp tiền mua. Ban biên tập làm việc ngày đêm, tất nhiên là miễn phí.

Thức ăn chủ yếu là gà già giá rẻ thời đó.

Tờ báo hoạt động đến số 42 thì đình bản. Đó là năm 1993. Bên cạnh tờ báo, có hai quyển sách được in: quyển Muồng Cầm Trại dịch từ Animal Farm của George Orwell và về sau là Trăng Đất Khách, tập thơ của Trần Hồng Hà.

Ba mươi năm, người còn kẻ mất. Chúng tôi muốn lưu lại một chút kỷ niệm của một thời thanh niên đầy hoài bão, ước mơ cho một quê hương được may mắn hơn. Nhóm chủ trương Diễn Đàn ngày trước giờ đã tứ tán. Tiệp. Áo. Đức. Mỹ. Âm. Dương... Chúng tôi dùm người còn lại ở Praha dù không dám đại diện cho Ban Biên Tập ngày ấy, cũng xin các bạn cũ lượng thứ khi cho đăng lại các số báo ngày ấy. Cảm ơn Nhóm Văn Lang đã nhiệt tình ủng hộ, cho mượn đất để cày.

Hàng tuần các bạn có thể đọc lại lần lượt các số Diễn Praha dưới dạng PDF trên trang Văn Lang. Chúng tôi sẽ cố gắng để mỗi tuần bên cạnh bản PDF sẽ đăng một số suy nghĩ, kỷ niệm của các cộng tác viên cũ, bạn đọc Diễn Đàn xưa và nay. Rất trân trọng nhận được những bài viết này của các bạn xa gần từng có cảm tình hay một chút duyên nợ với tờ báo này. Các bài viết, ý kiến nhỏ về Diễn Đàn các bạn có thể inbox qua trang Văn Lang.

Ngoài ra chúng tôi dự định nếu có đủ người sẽ làm một buổi gặp mặt vào cuối năm ở Praha với

những người từng làm báo, cộng tác viên, thân hữu hay đơn giản chỉ là bạn đọc của báo chí Đông Âu ngày đó. Của tin gọi một chút này làm ghi...

Tháng 8 năm 2020

N.N.

Diễn Đàn

Lê Thanh Nhân

Lê Thanh Nhân, người khởi xướng và là chủ bút đầu tiên của tờ Diễn Đàn
 - Thời Diễn Đàn: sinh viên Y khoa, đại học UK, Praha, cộng hòa Czech.
 - Hiện nay: sống và làm việc ở München, Đức.

Hôm ấy chúng tôi có cuộc hẹn với cô người Tiệp thuộc Amnesty International, tổ chức Ân xá quốc tế. Tôi không nhớ là chuyện đã bắt đầu ra sao, tôi mau quên, quên rất nhiều, tôi chỉ còn nhớ những gì thật có ấn tượng trong quá khứ.

Cô ấy, tạm gọi là cô A, đưa tôi và Vũ vào bộ nội vụ của Tiệp Khắc, gặp trực tiếp ông bộ trưởng bộ nội vụ.

Lúc đó tôi là sinh viên y khoa tại Praha, Vũ trước đó là sinh viên đã học tại Praha, tốt nghiệp và tiếp tục ở lại làm nghiên cứu sinh ngành vật lý.

Tôi cũng chẳng nhớ chúng tôi đã nói cụ thể những gì lúc đó, nhưng chắc chắn là có kể về chuyện chúng tôi làm báo phê phán chính quyền Việt Nam và không lên tiếng để xin được chính quyền Tiệp bảo trợ cho chúng tôi được ở lại tị nạn chính trị tại Tiệp. Tôi còn nhớ nét mặt thất vọng của cô A lúc chúng tôi ra về, cái vẻ mặt ngỡ ngàng của ông bộ trưởng lúc bắt tay ra về. Dường như họ muốn nói: „Vậy chứ tụi bây đến đây để làm gì? Gặp cấp bộ trưởng chứ đâu phải vừa“. Họ thất vọng cũng có thể là về cách ăn mặc của chúng tôi, chỉ quần tây, áo sơ mi xoàng xĩnh, không kèm theo một cái áo vét (dù là không có cà-ra-vát) cho nó trịnh trọng một chút. Vũ, dường như là còn mặc quần jeans với bộ tóc lúc nào cũng dài quá khuôn mặt. Na, giờ thì có lẽ tôi sẽ đàn ông hơn một chút, nhưng nếu được đi gặp bà Merkel ở Berlin, được gặp vợ chồng Bill Gates, bà Pelosi (chủ tịch quốc hội Mỹ), vợ chồng tổng thống tương lai của Mỹ, vợ chồng Obama v.v... thì cái đàn ông hơn của tôi cũng chẳng ra gì. Chỉ nói chuyện mơ, nhưng biết đâu giấc mơ lại thành sự thật?

Diễn Đàn là tên của tờ báo do sinh viên Việt Nam ở Praha chung tay thực hiện. Trước đó nhóm sinh

viên ở Plzen (Pilsen) đã làm tờ Điểm Tin Báo chí. Chúng tôi viết bài, dịch bài từ báo Tiệp Khắc, báo chí Mỹ như Newsweek, The New York Times..., nói chung báo gì mà chúng tôi có thể đọc hay mượn được ở thư viện thành phố hoặc đủ tiền mua. Chúng tôi cũng làm thơ, viết văn, trích đăng văn học phản kháng ở Việt Nam. Đủ thứ. Người Việt đến lao động, học nghề tại Đông Âu rất nhiều, nhưng họ không biết tiếng tăm gì, không có điều kiện tiếp xúc với thông tin. Thời đó cuộc cách mạng Nhung nổ ra, người Việt cứ phải đọc báo Việt Nam, báo giấy, thì làm sao biết được cái gì thực sự xảy ra. Thời đó làm gì có internet, computer thì còn ở thế hệ XT và AT. Báo của chúng tôi gửi đi khắp nơi, cả Đông Âu, không chỉ ở Tiệp. Hễ nơi nào có địa chỉ thì chúng tôi gửi. Số lượng độc giả ngày càng đông hơn, họ gửi tiền ủng hộ để chúng tôi có thể làm tiếp...

Ban đầu tôi có „vision“. Thôi thì gọi là „ước muốn“ cho nó thực tế. Tôi có ước muốn làm tờ báo, hay tạp chí thì đúng hơn. Tôi lúng túng với việc in ấn, không tiền, không quen biết, nói chung là zero. Không hiểu sao thì một anh sinh viên y khoa năm trên, đã tốt nghiệp, đã lấy vợ Tiệp, biết chuyện nên hướng dẫn tôi đến gặp nhà báo, người đứng cùng tổ chức của ông Václav Havel, tổng thống Tiệp sau cuộc Cách Mạng Nhung. Thế là hay quá, họ giúp chúng tôi in ấn miễn phí, dường như ban đầu chỉ là photocopy với số lượng lớn hơn bình thường.

Chuyện nhân sự, người cộng tác mới là quan trọng. Ban đầu tôi gặp bạn bè cùng năm, bạn bè đồng hương như Vũ. Nói chung là nhiều người lo lắng, sợ sệt. Tôi cũng chẳng nhớ đã thuyết phục từng người ra sao nhưng rồi dần dần thêm người cộng tác. Có những người ban đầu còn lo sợ,

đứng xa xa, nói nho nhỏ, dấu tên, lấy bút danh, không muốn ai biết mình có cộng tác với tờ báo.

Khi việc đã chạy rồi thì chúng tôi còn tổ chức các buổi hội thảo. Cái từ hội thảo có lẽ là thích hợp, vì chúng tôi không phải là báo chuyên nghiệp, chỉ tổ chức những buổi gặp gỡ với độc giả, với những người quan tâm, có báo chí Tiếp đến dự và viết bài. Và rồi chúng tôi lại tổ chức biểu tình, biểu tình chống việc trục xuất người Việt lao động khỏi Tiệp. Tôi nhớ một cảm giác: một thành viên trong ban tổ chức ôm lưng tôi và nói tại sân bay Praha: „thành công quá anh Nhân ơi“. Mà thật, không ngờ người Việt đến tham gia đông đảo quá, tôi cũng cảm thấy được an ủi, dù là hôm đó chỉ muốn phản đối cách làm của chính quyền Tiệp lúc đó, chứ cũng không nghĩ tới chuyện phá chuyển bay...

Cách đây một tuần một thành viên trong ban biên tập thông báo qua facebook cho tôi rằng, bạn bè muốn kỷ niệm ngày làm tờ Diễn Đàn, và tôi với vai trò cựu Sefredakteur, chủ bút lúc đó nên viết một bài và thứ năm, tức là ngày mai, 20/08/2020 phải xong. Tôi nói đùa: „chà, ôn cố mà không tri tân“. Nhưng rồi tôi lại nhận lời và rồi sau đó tôi lại chần chừ, đắn đo.

Thời đó vì là chủ bút của tờ báo, báo New York Times, báo Tiệp có đăng bài về tờ báo, có hình tôi, sứ quán Việt Nam tại Tiệp cũng mời tôi lên để „kêu gọi“ dừng „hoạt động cách mạng“. Gia đình tôi ở Việt Nam cũng được bộ nội vụ mời lên nói chuyện và khuyên viết thư bảo tôi ngừng việc làm báo lại. Sau này tôi mới biết thêm là báo chí ở Việt Nam đăng rùm beng rằng „tên LT Nhân được đảng và nhà nước cho đi du học, mà đã ...“, và rồi chuyện tôi ra đi chạy sang Đức cũng được tường trình trên báo rất là chi tiết... Báo Diễn Đàn nhất trí với nhau bầu một chủ bút khác, dường như để làm nhẹ gánh cho tôi.

Kể chuyện về tờ Diễn Đàn với vai trò là cựu chủ bút, mà lại là người ra đi, nên tôi ái ngại. Nhưng chủ bút mới là Cù Lăn, bút danh của nó, cũng

không còn. Không hiểu sao người ta tìm thấy nó chết treo, người thì nói rằng nó thất tình, nhiều người không tin mà nói rằng vì lý do chính trị. Sau đó ai làm chủ bút tôi cũng không nhớ.

Tôi bỗng nhớ về chuyện cùng Vũ, người đồng hương miền Nam, đến gặp bộ trưởng bộ nội vụ Tiệp trong tư thế linh hình loàng xoàng và cũng không mang đến thông điệp rõ ràng cũng như không mang về cho ban biên tập một tin tốt lành gì. Đúng là... hâm...

Và rồi như ngày xưa tôi lại „dụ dỗ“ mọi người cùng tham gia làm cái gì đó. Tôi mở kênh youtube Tin Thật, tôi cố gắng làm bước đầu cho có một chút đà để mọi người có hứng. Nhưng dường như chưa ai có hứng và việc làm của tôi chưa đủ sức thuyết phục. Vì vậy tôi mới nói „ôn cố mà không tri tân“...

Gần đây có một người bạn trên Facebook nhận ra tôi, thẳng chủ bút của tờ Diễn Đàn ngày xưa, anh ta (tạm dấu tên, vì chưa hỏi ý kiến) kể là hồi xưa có viết bài cho tờ báo, có gửi tiền ủng hộ, và anh ta mời tôi đến nhà chơi, cách nơi tôi ở khoảng 100 cây số. Kể chuyện đó để nói là thời đó có lẽ tờ Diễn Đàn đã là một cái gì đó đặc biệt, nội dung của nó đã đến được với rất nhiều người Việt Nam ở châu Âu (Đông Âu, và một số người ở Mỹ và Tây Âu). Với tư cách cá nhân, xin cảm ơn sự tham gia của mọi người trong ban biên tập, đã dám tham gia, đã bỏ thời gian quý báu, xin cảm ơn sự quan tâm của mọi độc giả gần xa thời đó và bây giờ vẫn còn nhớ đến tờ Diễn Đàn.

Chúng ta hãy thử nghĩ ra một cái gì đó, một project, cùng đóng góp cho một tương lai tốt đẹp hơn cho Việt Nam, cho cộng đồng người Việt ở khắp nơi và đóng góp một phần nhỏ cho thế giới!

Tháng 8 năm 2020

Lê Thanh Nhân

Thế giới 8.0

Nguyễn Minh

Nguyễn Minh, một trong những người khởi xướng Diễn Đàn và là cây viết đặc lực cho tờ báo từ ngày đầu với nhiều bút danh khác nhau.

- Thời Diễn Đàn: sinh viên khoa điện, đại học ČVUT, Praha, cộng hòa Czech.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Praha, cộng hòa Czech.

*Thế giới 8.0 có nhiều rô bốt,
cả rô bốt buồn, rô bốt thích làm thơ.
Có một người chưa tỉnh giấc mơ,
mơ màng hỏi có phải mình là rô bốt?*

*Rô bốt phiên bản cao biết khóc,
biết yêu thương và biết cười đùa.
Còn cuộc đời như một chiếc xe đua,
đua công việc rồi đua tua du lịch.*

*Facebook chỉ cho điều yêu thích,
kiến thức phổ thông thay bằng não Google.
Cuộc đời nhàm chán đẹp như mơ
nhờ công nghệ đánh son của Ins-ta-grám.*

*Thế giới 9.0 thêm nhiều rô bốt,
có một rô bốt buồn nhớ thế giới hôm qua.
Kỷ niệm nhạt nhòa như một cánh hoa
không lưu trữ ở Ins-ta-g-rám...*

*Tất cả đã upgrade, cả vui buồn, lãng mạn,
rô bốt lỗi thời vẫn sống với ngày xưa.
Cài phần mềm đầy rẫy error,
cho Tình yêu cái thời 0.1...*

*Nên khao khát vẫn còn trong khao khát,
nụ hôn đầu vương vấn mãi bờ môi.
Bình máu cuộc đời thôi thúc khôn nguôi,
lúc sắp hết lại mơ thay bình mới...*

*Công nghệ tiến đi chẳng đợi,
thế giới này quên thế giới hôm qua.
Trí nhớ, phần mềm, công suất vượt quá xa,
không còn chỗ để thần thơ thơ thần.*

*Tất cả đã upgrade, cả tình yêu quan hệ,
còn lại đây rô bốt lỗi thời.
Bình máu cuộc đời vẫn thôi thúc khôn nguôi,
nhưng máy móc đã như thời trung cổ.*

*Chẳng còn muốn một mình thơ thần nữa,
rô bốt già xin được upgrade.
Vài phút đợi chờ cài đặt sẽ xong ngay,
xóa cái cũ trở thành rô bốt mới.*

*Rô bốt đến xếp hàng trong phòng đợi,
hồi hộp run run khi thông báo đến tên mình.
Máy kiểm tra bỗng chặn lại nói: "Không!
Máy cũ quá, ông không là rô bốt.*

*Các đồng chí Gúc gỗ còn cho biết,
thưa xa xưa ông làm báo Diễn Đàn! " ☺*

*Thêm hai câu cuối vui tặng những người bạn
cũng "lỗi thời", hay "nhớ thế giới hôm qua"*

6.2019 - 8.2020

Nguyễn Minh

Ba mươi năm

Trần Anh Chương

Trần Anh Chương, từng là cộng tác viên của Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: tốt nghiệp đại học ČVUT, Praha, cộng hòa Czech. Làm việc tại Viện Vật Lý, UK, Praha. Vượt biên từ Tiệp sang Ý mấy tháng trước Cách Mạng Nhung 1989.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Mỹ.

Tháng sáu 1989 tôi xách ba lô đi vượt biên. Trên metro ra ga gặp Uyển. Trước đó mấy tháng người Đông Đức còn bị bắn chết khi tìm cách vượt tường qua Tây Berlin. Thế rồi tuần sau tôi tới Ý và hơn 30 năm trôi qua, sau khi đã đi nhiều chặng đường, thăng trầm trong đời sống, chuyển vượt biên đó đã là một bước ngoặt trong cuộc đời. Tôi có tám năm tuổi trẻ ở Tiệp, những kỷ niệm theo mình mãi. Có lẽ trong những hoàn cảnh sống khắc nghiệt của thời kỳ cuối của chế độ cộng sản, cái tốt xấu của bạn bè, của con người hiện ra rõ nhất.

Năm sau khi Diễn Đàn ra đời, những người bạn chơi được của mình đều ở trong ban biên tập, tôi cũng trở thành cộng tác viên. Đó là những ngày hạnh phúc khi chúng ta còn trẻ và khi thế giới đổi thay theo một chiều hướng tích cực, khi một phần nhân loại bị kìm hãm bỗng tìm thấy tự do và chưa đủ thì giờ thấm mệt với cơm áo trong những xã hội cạnh tranh khốc liệt.

Những hân hoan của những ngày tự do đầu tiên giờ đã lùi vào quá khứ. Những khái niệm tưởng như đá tảng đã làm chủ nghĩa cộng sản tiêu tan giờ bị lung lay bởi những chế độ toàn trị mới. Ngay ở Mỹ nơi tôi đang sống, nền dân chủ và một nhà nước hữu hiệu cũng đang bị xói mòn bởi một phong trào dân túy chia rẽ xã hội kinh khủng. Khi tự do thừa mứa thì cơm áo trở thành quan trọng. Một Trung Hoa toàn trị đang hạ hê chỉ rằng chẳng cần tự do người dân của họ vẫn ngẩng cao đi ra thế giới với một túi tiền.

Ba mươi năm trước chúng ta còn rất trẻ. Giờ đây gần già tôi vẫn tin rằng cái tốt đẹp trong con người luôn luôn thắng, dù sớm hay muộn. Trong

những mùa đông âm đạm của những năm 80, ai tin rằng một ngày Praha từng bừng đón Vaclav Havel? Khi Hợp Chúng Quốc Hoa Kỳ thành lập với tuyên ngôn mọi người đều bình đẳng nhưng chế độ nô lệ tàn bạo vẫn tồn tại thì hơn 200 năm sau Obama được bầu làm tổng thống da đen đầu tiên trong lịch sử Mỹ.

Ba mươi năm trước Diễn Đàn là tập hợp một nhóm bạn trẻ muốn làm một điều tốt là phê phán một chế độ toàn trị cổ hủ, chế độ cộng sản. Im lặng trong một thế giới đầy bất công thì chẳng có nghĩa chúng ta đã đồng lõa với bất công ư như Hồng Y Desmond Tutu đã nói.

Diễn Đàn đã lên tiếng!

Diễn Đàn đã đóng góp nhỏ nhỏ trong khung cảnh đó là giúp cho những người đồng hương của mình một ít kiến thức về quyền con người, về một thế giới tốt đẹp hơn khi không có những kẻ độc quyền ngu dốt ăn trên ngồi trước kể cả quyền sinh sát đồng loại.

Diễn Đàn đã làm xong nhiệm vụ.

30 năm sau ngồi lại, cái tốt trong chúng ta vẫn còn như ngày nào!

Cái tốt chắc chắn sẽ thắng!

Mỹ, 2020

Chương

Kỷ niệm chuyến đi thăm Tạp chí Diễn Đàn

Đỗ Quý Toàn

Đỗ Quý Toàn, một trong những thân hữu gần gũi của Diễn Đàn. Ông viết dưới nhiều bút danh khác nhau như Đỗ Quý Toàn, Vương Hữu Bột, Ngô Nhân Dụng.

- Thời Diễn Đàn: Viết báo, làm thơ, viết văn, dạy đại học ở Canada. Chủ bút tạp chí Thế Kỷ 21.

- Hiện nay: làm báo Người Việt với bút danh Ngô Nhân Dụng.

Mùa Thu năm 1990, người Việt khắp thế giới chuyên nhau đọc những tiếng nói đầu tiên của các sinh viên và người lao động Việt Nam sống ở Đông Âu. Bạn bè đã gửi cho tôi bản chụp lại những tờ Điểm Tin Báo Chí ở Plzeň và Tạp chí Diễn Đàn ở Praha. Nhờ thế tôi ở Montréal, Canada, liên lạc được với các bạn mới, biết qua những cái tên trên báo, như Trần Ngọc Tuấn, Lê Thanh Nhân, Cù Lân hoặc những tên tắt như T.S., K.K., N.N. K.V.! Điểm Tin Báo Chí ở Plzeň tập hợp nhiều tin tức hơn, Tạp chí Diễn Đàn, ký tên Nhóm Biên Tập Praha, nhiều bài thời sự có chiều sâu hơn. Chúng tôi vui mừng khi thấy anh em dịch từ những tờ báo quốc tế như Newsweek, Economist, Independent, Time, Libération, Respekt, mở những cánh cửa mới cho đồng bào ở Đông Âu nhìn ra thế giới. Những bài thơ trên báo, truyện ngắn, phóng sự, tùy bút đọc cũng nức lòng. Những tranh hí họa của Cù Lân rất dí dỏm và sâu sắc. Nhờ Điểm Tin Báo Chí và Tạp chí Diễn Đàn tôi được thấy phong trào thanh niên, sinh viên ở Tiệp Khắc đang lên. Và biết thêm phong trào "Chống Phũ" đầy khó khăn, các bạn sinh viên đã lên cả đài truyền hình kêu gọi tổng thống Tiệp Khắc, cùng bảo vệ người Việt tha hương. Một mục thú vị nhất là những trang để cho độc giả gửi bài về, chấp nhận đăng mọi ý kiến bất đồng. Chúng tôi rất khâm phục các bạn khi đọc "8 nguyên tắc đối thoại!" Nguyên tắc số 1 viết, "Người đối lập không phải là kẻ thù..." Nguyên tắc số 8: "Tất cả mọi người đều có quyền được phát biểu giống nhau." Đây là một hướng đi rất mới lạ đối với đồng bào mình sống ở miền Bắc, và cả miền Nam, sau 1975. Chúng tôi hy vọng sẽ đến ngày các quy tắc sống tự do dân chủ này sẽ lan truyền về trong nước. Tìm trên báo

Diễn Đàn chỉ thấy "Do tập thể sinh viên và nghiên cứu sinh Hóa UK, Y, Điện CVUT, Xây Dựng CVUT thực hiện." Với một "Địa chỉ Liên lạc Lê Thanh Nhân ... 11000 PRAHA 1." Đó là mối dây liên lạc để làm một chuyến đi thăm các bạn. Cuối năm 1990, chúng tôi viết thư hẹn trước sẽ đi thăm Tạp chí Diễn Đàn. Còn hứa hẹn rằng nhà tôi sẽ nấu mời các cô, chú một bữa ăn Việt Nam, đoán rằng các bạn ở xa quê hương lâu ngày không có cơm Việt! Chúng tôi ghé Paris, nước Pháp, đi "chợ Tàu" mua những thứ cần để nấu phở hay bún bò. Khi tới nơi, Quyên cùng một số bạn vào thẳng trong bếp của cư xá sinh viên, còn tôi không được rảnh, ngồi nói chuyện với các bạn trẻ khác. Thời gian đó, tôi hầu như không biết gì về cuộc sống thật của người Việt ở miền Bắc. Tôi đã gặp các bạn vượt biển tới Canada, Pháp và Mỹ, nên biết miền Nam sau năm 1975 thay đổi như thế nào. Nhưng chỉ mong gặp các bạn từ miền Bắc qua Đông Âu du học hoặc làm việc, để nghe kể những người dân bình thường sống như thế nào. Tới cư xá sinh viên, tôi đã hỏi chuyện từng bạn trẻ, và ngồi ghi chép câu chuyện cuộc đời của họ, từ đời sống trong làng, trong xóm, thời kỳ sơ tán tránh bom Mỹ, đến lúc hòa bình, tại sao họ đã được chọn đưa đi du học, qua xứ người gặp những khó khăn nào, vân vân. Tình cờ, bữa đó tôi gặp vợ chồng Hương và Huân, rồi nhận ra họ hàng! Hương là cháu ngoại Ông Cử Phách, là con ông bác ruột của tôi, đã qua đời. Mấy năm sau Huân đã sang dạy ở Đại học Alabama bên Mỹ. Đến lúc cùng vào phòng ăn, mới thấy chuyện bất ngờ: Không có tô và không có đĩa. Tôi nhớ bữa đó ăn phở, nhưng bây giờ Quyên lại nhớ là đã nấu bún bò. Mọi người phải ăn bằng những cái đĩa lớn mà sinh viên Tiệp dùng để ăn súp. Ba mươi năm sau,

Nguyễn Quốc Vũ mới viết thư nhắc tới một chuyện tôi đã quên bẵng, kể rằng sau khi chúng tôi về Paris, Quyên đã mua và gửi qua Praha tặng các bạn nhóm Diễn Đàn một thùng đựng các loại tô để ăn phở, ăn bún. Và những đôi đũa. Từ Praha, chúng tôi đáp xe lửa đi thăm nhóm Điểm Tin Báo Chí ở Plzeň. Tới Plzeň tất nhiên được anh chị em mới uống rượu bia Pilsen, một sản phẩm chế biến theo phương pháp cổ truyền đặc biệt của vùng này, bắt đầu từ thế kỷ 14. Tại Plzeň, được nghe Trần Ngọc Tuấn kể chuyện cuộc đời trong quân ngũ, cũng là lần đầu tiên tôi được nghe chuyện một anh bộ đội. Sau chuyến đi đầu tiên năm 1990, tôi còn đến thăm Praha thêm bốn, năm lần nữa, mỗi lần là một cuộc khám phá, kết thân và lưu giữ những kỷ niệm êm đềm. Xin kể mấy câu chuyện vui nho nhỏ trong chuyến đi Praha lần đầu, để chia sẻ cùng các bạn.

Người Tiệp Khắc tử tế

Bữa mới tới Praha, các bạn Diễn Đàn đưa chúng tôi từ ga xe lửa đến một khách sạn, dặn dò sáng hôm sau đưa giấy cho taxi coi để biết địa chỉ cư xá sinh viên sẽ tới. Các bạn cho biết cả giá một chuyến taxi khoảng bao nhiêu tiền. Hôm sau, chiếc taxi đưa chúng tôi đi có đồng hồ, chạy đúng số tiền đó. Đêm, anh em giúp kêu taxi đưa vợ chồng tôi về khách sạn. Anh tài xế chuyển xe tối hôm đó lại đi lạc đường. Anh loay hoay coi đi coi lại tờ giấy biên địa chỉ. Đi một lúc lại nhìn thấy một con đường mình đã đi qua. Hồi đó người ta chưa dùng điện thoại di động, cũng chẳng có GPS để tìm bản đồ. Tôi sốt ruột nhìn cái đồng hồ tính tiền, nó cứ nhảy, giá tăng lên đều đều không nghỉ. Có lúc tôi thấy con số gấp đôi giá chuyển xe tôi đã đi hồi sáng. Anh tài xế biết ý, anh nói một câu giải thích, bằng tiếng Tiệp, rồi tắt cái đồng hồ tính tiền cho nó ngưng chạy. Anh đi lạc đường thật, không phải bày trò mua đường để tăng giá chuyển xe. Đi mất chừng một giờ thì chúng tôi về đến khách sạn; buổi sáng đi chỉ mất mười phút. Khi tôi móc túi tiền trả, anh tài xế ra hiệu cho tôi biết anh chỉ nhận đúng số tiền như giá chuyển xe buổi sáng. Tôi đưa hơn, bằng số tiền ghi trong đồng hồ taxi, anh nhất định lắc đầu. Phải nhét vào tay, giằng co một lúc anh mới nhận thêm một số tiền "típ." Khi từ giã, chúng tôi nghiêng mình rất thấp để tỏ lòng kính trọng một con người lương thiện. Tôi chỉ vào ngực mình, nói Việt Nam! Việt Nam! Hy vọng anh giữ kỷ niệm tốt

về một người Việt tử tế, biết tỏ lòng kính trọng anh.

Không quen hôi lộ

Trước đó tôi chưa bao giờ đặt chân đến một nước cộng sản cũ, năm 1990 mới đi Berlin, trước thuộc Đông Đức, để xuống Tiệp Khắc. Khi xe lửa sắp tới biên giới, lính biên phòng người Tiệp đến hỏi passport hai vợ chồng tôi. Hai người cầm giấy tờ đi một hồi, trở lại, nói tiếng Anh, hỏi sao không có chiếu khán, visa. Tôi giải thích rằng mình đã hỏi tòa đại sứ Tiệp Khắc ở Ottawa, họ nói không cần visa. Hai người lại cầm hai tấm hộ chiếu đi, rồi trở lại, bảo rằng luật mới thay đổi. Mấy ngày trước, Canada bắt dân Tiệp Khắc phải có visa mới được nhập cảnh, thành ra chính phủ Tiệp Khắc trả đũa. Họ đưa lại giấy tờ cho chúng tôi, xe lửa vẫn chạy về phía biên giới. Nhưng một lát sau, hai người lính biên phòng trở lại, bảo chúng tôi đưa họ coi giấy tờ lần nữa. Đi một hồi rồi họ mang trả lại. Tôi hỏi chúng tôi có được phép qua biên giới không, họ lắc đầu. Tôi năn nỉ nói rằng mình đi khỏi Canada cả tuần lễ trước, không biết có lệnh mới. Nhưng họ vẫn lắc đầu. Chúng tôi mừng hụt thêm một lần nữa, khi hai người lính trở lại, bảo chúng tôi trao mấy tấm hộ chiếu cho họ. Họ mang đi, quay trở lại, trả giấy tờ, không nói gì cả. Hình như họ tới cầm mấy tấm hộ chiếu đem đi thêm lần nữa, tôi không nhớ hết. Tôi biết mình sẽ lỗi hẹn với anh em nhóm Diễn Đàn, không biết làm sao báo tin để họ khỏi đi đón ở nhà ga xe lửa phí công. Hồi đó chúng tôi không có điện thoại cầm tay. Chúng tôi phải xuống xe ở ga chót trước biên giới. Vào đó, chờ xe lửa trở lại Berlin, rồi ngày mai sẽ đến xin visa ở Sứ Quán Tiệp Khắc. Ở nhà ga nhỏ, làng Bad Schandau, tôi đến nhìn bảng thời biểu các chuyến xe. May mắn, chỉ trong vòng nửa giờ sẽ có xe lửa về Berlin. Nhưng quầy bán vé đã đóng cửa, nhà ga vắng hoe. Thấy một người đàn ông mới đến cũng đứng nhìn lên bảng giờ xe lửa chạy, tôi chào, làm quen. Cũng may, tôi có trong túi một cuốn tự điển tiếng Đức/Anh nhỏ xíu, mua ở Paris trước khi qua Đức. Vận dụng tất cả những câu tiếng Đức đã học thời trung học ở Goethe Institute, Sài Gòn mà sau 30 năm không dùng nên đã quên hết, pha chế thêm tiếng Anh, tôi kể cho anh người Đức biết lý do mình phải quay trở về Berlin để xin visa. Tôi nhờ anh giải thích với người kiểm soát vé trên xe lửa, coi có thể cho tôi về Berlin mà không cần mua vé hay không. Tôi có vé khứ hồi Berlin – Praha, nhưng không muốn

dùng ngay vì mai mốt sẽ phải dùng khi quay về. Anh ấy giúp. Thế là tôi có một người bạn mới, một nhà văn. Một năm sau, tôi đã tới thăm anh mấy ngày ở làng Bad Schandau, trên đường từ Praha trở về Dresden. Anh đã đưa tôi đi thăm phong cảnh, ngồi thuyền trên sông Elbe, qua núi Königsberg, buổi chiều ngắm cảnh hàng cây thanh lương trà nở những chùm trái đỏ ối; học được thêm tên bằng tiếng Đức, Die Vogelbeere. Ngày hôm sau gặp các bạn nhóm Diễn Đàn, tôi kể chuyện mình bị kẹt vì không có visa. Mấy bạn lắc đầu, cười thương hại: Anh ngây thơ quá. Nếu như chúng em biết thì anh đâu có bị kẹt một ngày! Chúng nó đi tới đi lui bảo anh đưa hộ chiếu cho coi, là muốn hỏi "thủ tục đầu tiên!" Nếu anh kẹp mấy đô la vào trong cái passport thì xong rồi! Quả thật lúc đó tôi còn ngây thơ trong trắng quá, vì từ Việt Nam Cộng Hòa qua đến Canada, không bao giờ nghĩ đến việc hối lộ. Tôi chưa sống với "chủ nghĩa xã hội" bao giờ!

Làm việc lỗi quốc doanh

Khách sạn chúng tôi ngụ bao cả bữa ăn sáng trong tiền thuê phòng. Chúng tôi đã du lịch ở nhiều nước Âu châu nên cũng quen phong tục đó. Buổi sáng đầu tiên, chúng tôi xuống phòng ăn. Ngạc nhiên, không thấy một người khách nào cả. Chắc mùa này không có du khách. Hay là dân ở đây ngủ trễ. Ngồi một hồi lâu, gọi vào "halo! halo!" mấy lần mới thấy một cô đi ra. Ra hiệu cần thực đơn, nói "menu" theo lối tiếng Anh, tiếng Pháp, dịch sang tiếng Đức. Và nói ngay "Cà phê" cũng bằng ba thứ tiếng. Cô quay vào, rồi mang cho cái thực đơn, có cả tiếng Anh. Tôi nhắc lại, "Cà phê!" "Cà phê!" mấy lần cho cô thấy tình trạng khẩn trương. Cô đi vào, một lát sau cô đi ra, mang cho chúng tôi mỗi người một cái muống, rồi lại đi vào. Chờ một lát nữa, cô lại đi ra mang cho mỗi người một cục đường gói trong giấy, rồi lại đi vào. Một lát sau cô đi ra trên tay cầm hai cái tách. Một lát nữa, đến lượt bình sữa. Cứ chờ như vậy, cả chục chuyến cô đi ra, đi vào, cô lần lượt mang ra cho chúng tôi cà phê, bánh mì, bơ, mút, nhưng quên chưa cho cái gì để cắt bơ hay lấy mút trét lên bánh mì. Lại chờ một lát nữa. Mỗi lần một lát nữa như thế kéo dài năm phút hay bảy phút! Hỏi khi gặp anh em nhóm Diễn Đàn kể chuyện, mới được biết cái khách sạn đó vẫn còn thuộc loại doanh nghiệp nhà nước,

nhiều quán chỉ còn hoạt động cầm chừng chờ giải tán. Phong cách làm việc ở các quán ăn, khách sạn quốc doanh vẫn không thay đổi mà còn tệ hơn trước. Năm 1989 tôi đã in cuốn "Đổi Mới Kinh Tế," thuật lại các thay đổi trong kinh tế Hungary, Trung Quốc, và cả Liên xô, Ba Lan, ngay trong chế độ cộng sản. Tôi đã đọc nhiều tài liệu để so sánh cách quản lý các doanh nghiệp nhà nước khác với các công ty tư bản như thế nào và giải thích tại sao kinh tế quốc doanh thất bại. Cuốn sách ra đời trước khi Tường Berlin sụp đổ. Tôi tự an ủi, nhờ chuyển đi Praha một năm sau, ít nhất trong đời tôi cũng có được một kinh nghiệm về cách làm ăn quốc doanh nó ra sao.

Tôi kể mấy mẩu chuyện vui trên đây cho anh chị em Diễn Đàn nghe, vì sau 30 năm đời sống xứ Tiệp đã thay đổi tất cả rồi. Không còn các quán ăn quốc doanh. Lính biên phòng có khi sẽ nổi giận nếu mình tính đưa tiền hối lộ. Các bạn có thể cũng quên hết rồi, không mấy khi có dịp nhớ lại cuộc sống thời "tiền sử" nữa. Có một điều tôi tin không thay đổi, là tâm hồn con người Czech, họ vẫn giữ được nền nếp đạo lý như tôi đã thấy trong một anh tài xế taxi lương thiện. Tôi trở lại Tiệp mấy lần, trong lòng rất vui khi thấy anh em đã thành công trong cuộc sống mới. Có người mở mang xí nghiệp tin học và thành công. Có chú lấy vợ người Tiệp, hẹn sẽ đưa chúng tôi về thăm quê vợ, mùa Xuân vào rừng hái nấm. Chú đã làm chủ mấy quán bia ở Plzeň, ngay quê hương của bia Pilsen! Đến bây giờ tôi vẫn mong sẽ có dịp theo cô chú đi hái nấm trong rừng! Tôi nhớ Trần Hồng Hà nhất. Trần Hồng Hà làm thơ, dịch sách, viết rất hay, vẽ rất giỏi. Trong một chuyến thăm Praha sau này, Trần Hồng Hà đã đưa tôi đi thăm ngôi nhà của Antonin Dvořák, còn nhớ chiếc piano màu trắng trong phòng khách nhà ông. Trần Hồng Hà hỏi thăm tôi có quen biết thi sĩ Trần Mộng Tú không. Tôi nói đùa, để anh nhờ chị Tú giới thiệu con gái của chị cho em làm quen. Khi nghe tin Trần Hồng Hà qua đời, tôi muốn khóc. Tôi đã không giữ lời hứa, chưa giới thiệu chị Tú với chú. Tôi xin hương linh Trần Hồng Hà tha lỗi cho tôi. Thành phố Praha, xứ Cộng Hòa Tiệp, Nhóm Diễn Đàn, tôi giữ những kỷ niệm êm đềm cho tới khi nhắm mắt. Lâu lâu nghe bài giao hưởng Má Vlast (Tổ Quốc Tôi) của Bedřich Smetana, lòng tôi lại bồi hồi nhớ các bạn cũ, Nhóm Diễn Đàn Praha, Nghe đoạn Smetana diễn tả dòng sông Vltava

(Moldau) tôi lại tưởng tượng con sông râm rỉ tuôn qua các khe đá, các gốc cây, từ trên núi, trên rừng, chảy xuống đồng bằng, dào dạt, bao la, đi qua thành phố Praha, chuyên chở tâm hồn của dân tộc Czech. Tôi đã thú nhận trong cuốn sách gần đây, Đứng Vững Ngàn Năm, rằng mỗi lần nghe Má Vlast, cũng như nghe Finlandia của Jean Sibelius, tôi cảm thấy mình rạo rục yêu nước Việt Nam hơn. Chúng ta vẫn yêu quý đất nước Việt

Nam. Chúng ta gặp nhau vì tình yêu chung đó. Chúng ta đã cố gắng làm bổn phận với quê cha đất tổ. Và sẽ không bao giờ ngưng nghỉ.

Tháng 8 năm 2020

Đỗ Quý Toàn

Diễn Đàn nổi nhớ trong tôi

Trần Ngọc Tuấn

Trần Ngọc Tuấn, từng tham gia Diễn Đàn. Thơ và truyện, ký của anh được đăng nhiều trên Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: Làm nghề tự do.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Praha, cộng hòa Czech.

*"Cái thuở ban đầu lưu luyến ấy
Nghìn năm hồ dễ mấy ai quên..."*

(Thế Lữ)

1/ Tôi không nhớ tạp chí "Diễn Đàn Praha" tới tay tôi lúc nào? Giờ nghĩ lại tôi cho đó là định mệnh, là sự "thiết kế" của tạo hóa. Cứ cho như thế đi cho nó...Lê Thanh Nhân (để nhàn cái đầu, Lê Thanh Nhân là người "đứng mũi chịu sào") "Diễn Đàn Praha" buổi ban đầu. (Tôi chơi chữ cho vui thôi.)

Trước đó, tôi viết cho tờ "Điểm Tin Báo Chí" – Plzen, "Thời Mới" Ostrava cho tới khi đọc "Diễn Đàn Praha" tôi khoái ngay từ đầu. Khoái với cách chọn bài dịch và có nhiều mảng, nhiều bài viết đa chiều đúng với tiêu chí "Diễn Đàn", nơi mà mọi quan điểm đều được tôn trọng, và tôi còn khoái hơn nữa vì có đất cho thơ, văn, cùng các thể loại mang chất báo chí. Nói "túm lại" – "Diễn Đàn Praha" rất đa nguyên, nó gần với một tạp chí hơn một tờ báo thuần đưa tin. Từ hôm đó, sau khi cầm tờ "Diễn Đàn Praha", đọc, suy ngẫm tôi quyết định "kết hôn" với Diễn Đàn không trình báo xin phép sứ quán và các bộ phận của cái gọi là cơ quan chức năng.

2/ Làm báo Diễn Đàn cứ như thời Việt Minh hoạt động bí mật ấy. Nghĩa là phương tiện rất thô sơ. Viết ra giấy, rồi đánh máy, bỏ dấu tiếng Việt, cắt, dán. (Bỏ dấu cũng nguy hiểm) lờ đăng một giây đoạn bài viết:..."dễ làm bỏ khó" thành câu:..."dễ làm khổ bỏ". Cứ cuối tuần, tôi lóc cóc lên chỗ làm báo trong khi bạn bè mình thì đi buôn, đi cửa gái. Đúng tôi bị trời hành, nhưng rất vui vì mình được làm được viết những gì mình yêu thích mà không

có ai kiểm duyệt. Nếu bạn đọc gặp chúng tôi ở bên ngoài chắc sẽ không thể tin được cái anh này, cái anh kia nom hiền khô mà dám viết những bài để các "chú sứ" điền hết cả cái đầu. Sứ quán lúc bấy giờ có tờ "Quê Hương". Tờ này lôi từng người trong Diễn Đàn ra bóc rất chuyên chính vô sản, rất tuyên giáo và hết như bà già nhà quê chửi bậy khi con gà bị mất trộm. Bằng ngôn từ "gần cống rãnh hơn trường học" của cơ quan ngôn luận sứ quán. Chúng tôi đọc giải trí cho vui, rồi hoan hỉ sung sướng khi được nêu danh. Cũng phải cảm ơn tờ "Quê Hương" đã quảng cáo miễn phí cho "Diễn Đàn" ở thời điểm ấy. Mì tấm, gà già, bắp cải là thực đơn chung thủy với chúng tôi trong 2 ngày cuối tuần làm báo. Mỗi người một việc. Người nấu ăn, người đánh máy, người sửa lỗi chính tả, dịch bài, viết bài... Thư bạn đọc gửi về rất nhiều và trong phong bì thường có tiền ủng hộ, có địa chỉ để gửi báo. Bạn Lê Thanh Nhân còn được gọi là...chị. (Không rõ bạn đọc có tỏ tình không?) Khi ăn xong, căng thẳng nhất về vấn đề rửa bát đĩa. Diễn Đàn có sáng kiến lật từ điển cộng 2 con số sau cùng, số nào lớn "thoát nạn" số nào nhỏ thì đi mà làm. Cấm trình bày hoàn cảnh. Tôi thành thật khai báo với anh em Diễn Đàn hồi đó, tôi ăn gian hồ khổng lên một số lần. Xin các bạn lượng thứ. Giờ thì tôi đi uống bia đây.

3/ Năm 1993 tôi sang Paris tới đài RFI (ban Việt Ngữ). Chị Thụy Khuê lúc đó đang phụ trách phần phát thanh về chuyên đề: "Văn Học Nghệ Thuật" phỏng vấn tôi. Sau khi trả lời phỏng vấn. Anh

Bạch Thái Quốc (cháu, của nhà tư sản Bạch Thái Bưởi) nói với tôi về Diễn Đàn Praha:.."Minh quý các bạn ở phần chọn tin, viết bài. Không kinh viện, nhưng rất trí tuệ, hồn nhiên.." Lúc đó, tôi sững sờ khi được nghe một biên tập viên của RFI nói vậy. Anh Bạch Thái Quốc còn nói thêm: mình vẫn nhớ khi đi hội thảo về nhân quyền ở Tiệp. Cậu lên nói về văn thơ phản kháng ở Việt Nam mà không cầm giấy đọc.

4/ Xuống sân bay Nội Bài năm 2011 giữa mùa hè. Nóng, nóng kinh hoàng, nóng như khi tôi hành quân lúc mùa khô ở Campuchia. Tôi đưa hộ chiếu. Bên cạnh đó có 2 người đàn ông trao đổi gì với người phụ trách xuất nhập cảnh. Họ cầm hộ chiếu của tôi nói: anh đi theo chúng tôi. Vừa đi, tôi vừa nghĩ tới "Đêm Giữa Ban Ngày" của nhà văn Vũ Thư Hiên. Chắc là mình sẽ ngồi đối thoại với một chấp pháp kiểu Huỳnh Ngự thời @ trong tác phẩm của anh? Nghĩ vậy, tôi thấy nhẹ lòng.

Căn phòng nhỏ nhưng có nhiều người tôi không có thói quen đếm, vì tôi dốt toán.

Trên bàn có mấy chai bia Hà Nội. Một anh bảo: chúng tôi biết anh rất thích uống bia. Bia Tiệp ngon, nổi tiếng thế giới, giờ anh uống thử bia chai Hà Nội xem thế nào? Nghĩa là họ thăm báo cho tôi: chúng tôi biết rất rõ về anh, kể cả sở thích. Nhưng tôi hiểu thích uống bia không hề ảnh hưởng gì tới an ninh quốc gia.

Đang khát, mời thì uống. Tôi không hề lẩn tránh.

Ở đây có thể hút thuốc được không. Tôi hỏi?

Thoải mái. Một anh trả lời.

Khúc dạo đầu xem chừng êm ả, Hỏi tiếp: anh về lần này sẽ gặp những ai? Tôi gặp các anh – tôi nửa đùa nửa thật. Mà đang gặp đây chứ còn gì mà anh phải hỏi.

Thôi, tôi nói cho anh nghe: khi anh xin Visa về Việt Nam chúng tôi biết hết. Chúng tôi còn biết anh là người gần gũi "Diễn Đàn Praha", anh viết nhiều cho tạp chí phản động này. Chúng tôi lưu giữ những gì anh viết: Truyện ngắn, tản văn, thơ

phú, tùy bút...đủ các thể loại. Cho anh về là nhân đạo lắm rồi... Một anh an ninh nói: ..ngày, tháng, năm các anh sát nhập tờ "Thời Mới" với "Diễn Đàn" chúng tôi nắm được hết... (Họ hỏi anh có biết người này, người kia trong Diễn Đàn không? Tất nhiên tôi phải biết chứ làm báo với nhau sao lại không biết. Tôi nói.)

Tôi bảo: cảm ơn anh cho tôi biết ngày đó, ngày báo Diễn Đàn sát nhập với Thời Mới. Con người mà quên đi một kỷ niệm đẹp, theo tôi là không nên... Tôi muốn xin các anh, nếu có thể cho tôi copy lại những truyện ngắn, thơ tôi viết được không. Thực ra, tôi không lưu giữ những bài viết đó. Tôi muốn tập hợp lại để in thành một cuốn sách, tặng bạn bè cho vui.

.....

Tôi không muốn kể nhiều về câu chuyện hôm đó và hẹn sẽ kể lại vào một dịp khác Nhưng tôi rất công bằng, rất "Diễn Đàn". Tôi ghi nhận những anh an ninh nói chuyện với tôi, nhã nhặn, ôn hòa không giống như chấp pháp Huỳnh Ngự hỏi cung anh Hiên. (Trừ câu:.."cho anh về là nhân đạo lắm rồi" – như một sự ban ơn.) Câu nói cuối trước khi tôi ra nhận hành lý với mấy anh an ninh: Diễn Đàn không "phản động" như các anh nghĩ. Chúng tôi yêu tổ quốc, muốn phải thay đổi cho tốt hơn. Anh có nhớ khi nhà thiên văn học Galileo Galilei nói : dù có sao trái đất vẫn quay không? Anh ấy hỏi tôi: Ông ta là ai? Chắc chắn không phải thành viên của nhóm "Hiến Chương 77" anh yên tâm – tôi trả lời.

Trên đường từ sân bay về nhà. Tôi không để ý tới các biển quảng cáo dọc đường. Tôi nghĩ về các bạn tôi ở Diễn Đàn khi về Việt Nam có được mời uống bia Hà Nội hay Sài Gòn không nhỉ? Tôi tự thấy mình không làm "cách mạng" được vì lúc nào cũng chỉ nghĩ tới bia.

Tháng 9, 2020

Trần Ngọc Tuấn

Ba mươi năm ấy Diễn Đàn...

Đỗ Quyên

Đỗ Quyên (Đỗ Ngọc), từng là tổng biên tập báo Cánh én, Đức, tờ báo có nhiều ảnh hưởng trong phong trào báo chí Đông Âu những năm 90. Anh từng là cộng tác viên đặc lực của Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: Làm báo Cánh én, Đức.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Canada.

Cho tới trước ngày 15/8 vừa rồi - ngày N.N. liên lạc lại với tôi - trong kho tàng thơ ca của mình, tôi từng lưu trữ được đúng 3 câu liên quan tới việc chúng ta đang quan tâm.

Chả cứ tôi. Hẳn ai thích thơ thần cũng thể thôi. (Để chắc, tôi vừa hỏi lại cụ Gúc Gồ thấy 3 câu tôi nhớ quả là quen thuộc nhất).

*Ba mươi năm giữa núi rừng
Danh ông Đẻ Thám vang lừng trời Nam.*

Câu thơ nằm lòng tôi từ khi bé tí tí, còn chưa biết chữ cơ. Mê mẩn lật giở truyện tranh lịch sử, nghe người nhớn đọc một lần là thuộc. Thì giai thoại về cái thằng tôi nó vậy. Ai biết thực hư thế nào! Chuyện nhỏ. Sang câu thứ hai...

Rề rà, bạn đọc đoán ra ngay rồi chứ gì? Biết mà! Không gõ nữa; sẽ phải copy & paste cho lẹ, thì cũng từ nhà cụ Gúc Gồ cả thôi:

*Ba mươi năm đời ta có Đảng
Hôm nay ôn lại quãng đường dài...*

Còn câu thứ ba, đám teen bây giờ kêu là xạo và sến. Có nhẽ chúng đúng? Thây kệ đi. Chỉ cần biết là của thi bá Vũ Hoàng Chương, thành thử bất tử:

*Ta đợi em từ ba mươi năm
Uống hoa phong nhụy hoài trắng rằm.*

Quá tam ba bận. Sai! Và đây là bận thứ tư, cho tới ngày 21/8 vừa qua khi xuất hiện "Lời giới thiệu" cuộc kỷ niệm này:

*Ba mươi năm ấy Diễn Đàn
Praha - N., Hà, Nhàn... vẫn đây!*

Canada, 28/8/2020

Đỗ Quyên

PS:

- Chuyện riêng giờ mới kể: Tờ báo tự phát và độc lập của nhóm sinh viên Việt ở thủ đô Praha (Tiệp Khắc cũ) chính là 1 trong 3 cái nôi cho bút danh mọn của người viết được sinh hạ.

Một đặc sắc chung: Cả 3 diễn đàn báo chí xuất thân hoặc gần gũi với thể chế xã hội chủ nghĩa ở Việt Nam cùng ra đời trong thời gian một năm và mang tên giống nhau - "Diễn Đàn" (Praha - Tiệp), "Diễn Đàn Thông Tin" (München - Đức) và "Diễn Đàn" (Paris - Pháp), vào thời kỳ rung chuyển của đất nước, của người Việt ở châu Âu cũng như toàn cầu, sau trào lưu cải tổ ở Liên Xô & Đông Âu dẫn tới sự kiện thể kỷ là Bức tường Berlin sụp đổ 9/11/1989.

- Lê Thanh Nhàn, Trần Hồng Hà, N.N. là 3 "diễn đàn" chính trên Diễn Đàn Praha mà người viết may mắn nhận về nhiều ảnh hưởng xa gần từ họ tới tận hôm nay.

Mùi hương bằng hữu

Đỗ Kh.

Đỗ Kh. là tác giả của: Cây gậy làm mưa (tập truyện), Tân Thư 1989; Thơ Đỗ Kh., Tân Thư 1989; Có những bức mình tức không thể nói (thơ), Tân Thư 1990; Không khí thời chưa chiến (tập truyện), Hồng Linh 1993; Ký sự đi Tây (bút ký), Xuân Thu xuất bản tại Mỹ 1990, nhà xuất bản Văn hoá Thông tin tái bản tại Hà Nội cuối năm 1993, với lời tựa của Thanh Thảo.

- Thời Diễn Đàn: Làm thơ, viết văn biên tập cho Hợp Lưu, Tạp Chí Thơ.

- Hiện nay: sống và làm việc giữa Paris, California và ...khắp nơi.

Nhóm có 4-5 bạn trẻ, cả nam lẫn nữ. Một cô thấp bé ăn mặc rất đáng mô đen của thời điểm đầu thập niên 1990 là quần bò đai cao và ống rộng, có giày chun ở cổ chân và lấm túi, có lẽ đến 7-8 cái trên bắp đùi xuống cả đến cổ chân. Ở nhà ga Cheb, tôi nhận ra ngay là đồng hương. Từ đây đến biên giới Đức có 5-7 cây số, sau 5-7 cây nữa là đến làng nhỏ của Đức, Schirnding. Trên tàu lửa đến Cheb, tôi có thấy hành khách đi buôn lổp xe con, vẫn độc có 1 cái trên toa và chặn lối qua lại. Nhưng ở nhà ga, các bạn này tay không, đeo ba lô bé trên vai gọn nhẹ và đang đợi gì đó.

Tôi bắt chuyện. Họ là công nhân lao động xuất khẩu Việt Nam từ Pilsen đến cuối tuần và đang toan tính vượt biên đường rừng. Nếu bị công an biên phòng Đức bắt và trục xuất trở lại Tiệp thì họ sẽ trở về Pilsen để đi làm tiếp vào ngày thứ hai tới! Còn nếu thoát qua, nghĩa là lấy xe buýt đi Nuremberg được, thì họ sẽ ở lại và tìm cách xin tỵ nạn. Nước Đức vừa mới thống nhất năm 1990 và đối với lao động xuất khẩu Việt là cả 1 sự đổi đời. Công nhân Việt tại Tiệp Khắc trước là giai cấp quý tộc, lương cao hơn Đông Đức và gửi hàng máy khâu Lada với lại xe máy Babetta về nước, thì giờ mất giá. Đó là so với công nhân xuất khẩu lao động tại Đông Đức, bỗng dưng khi thống nhất, lương bỗng từ 1 đồng Đức Kim ăn 0.20 xu Tây Đức Kim được quy 1 đổi 1, tức là tăng gấp 5 lần! Nước Đức thống nhất đương nhiên lại thuộc khối EU, trong khi Tiệp sẽ phải đợi đến 2004 và vào khối Schengen là năm 2007.

Nhưng nếu tôi quan tâm đến tình cảnh của họ thì họ lại có 1 quan tâm khác. Khi biết tôi từ Mỹ sang, lại là từ Nam Cali, cô quần bò mô đen hỏi

ngay, thế có thật là Tuấn Vũ đi tù về tội buôn ma túy ? Tôi đâm ra tiếc hùi hụi. Bạn ca sĩ này tôi có gặp 1 bạn, nếu biết thế tôi đã xin chụp hình bá vai và dẫn trong túi để lôi ra : «Tuấn Vũ là bạn anh!», và như thế cuộc đời tôi đã có thể đi về 1 hướng khác trên sân ga Cheb ngày ấy và bớt hẳn cô đơn («Đời tôi cô đơn nên yêu ai cũng cô đơn / Đời tôi cô đơn nên yêu ai cũng không thành»).

Đó là lần đầu tôi sang Tiệp. Trong đầu thập niên 90, người Việt tại Đông Âu hoạt động rất mạnh mẽ và các hội đoàn, báo chí Việt được mùa nở rộ. Tôi có liên lạc với các bạn và gặp tại nơi nhóm Thiện Chí ở Đức, Diễn Đàn Praha ở Tiệp, có lẽ là lần thứ nhì khi sang Tiệp, vào năm 1992? Lúc đó, sau khi chế độ cộng sản giải thể thì ở Đức cũng như ở Tiệp, phong trào kỳ thị chủng tộc (tái) phát sinh với nạn «đầu trọc», quốc gia chủ nghĩa và cực hữu. Chuyển đi thứ nhì này, tôi nhớ căn nhà của các bạn, Nguyễn Quốc Vũ hay Lê Thanh Nhân ở Praha mà tôi dày công mới tìm ra được và cuộc gặp gỡ ngăn ngại vì tôi sang đó còn có việc riêng khác. Hai bạn của thời điểm đó mà đến giờ tôi còn giữ được liên lạc đều đặn là Đỗ Quyên (Đỗ Ngọc) ở Đức, nay hiện ở Canada và Trần Ngọc Tuấn ở Tiệp. Bạn Tuấn vì lang bạt nên tôi còn có gặp lại ở Paris vài bạn, cũng như bạn Nguyễn Hoàng Linh ở Hungary, ngày nay vẫn chăm sóc tờ « Nhịp cầu Thế giới ». Mới đây khi dọn nhà và sắp xếp lại giấy tờ, tôi còn thấy lại sổ tay ghi chép địa chỉ đó nhưng vì cấp bách nên không xem lại được mà chỉ dúm nó vào mớ hồ sơ lưu trữ !

Sau lượt đó, năm 1994 tôi có dịp trở lại Praha khi đi dự Đại hội Văn bút Quốc tế. Trong tuần lễ ở đó, các bạn Diễn Đàn có tổ chức giúp 1 buổi đọc

thơ của chị Cao My Nhân và anh Cung Trầm Tưởng. Anh Cung Trầm Tưởng lúc đó mới vừa định cư tại Hoa Kỳ (1993), tại bang Minnesota chứ không phải là Nam Cali nên sang đến Praha tôi mới có dịp gặp anh. Nhờ những ngày Praha này mà 2 anh em được gần gũi. Tập thơ tù cải tạo « Lời viết 2 tay » của anh được công bố ở đây và sau đó xuất bản ở Bonn, Đức quốc, là phần 2 của chuyến đi đó. Tôi nhớ đêm đọc thơ đó, ngồi chung bàn với các anh em ở Tiệp và thấy thân mật gần bó hơn là với nhà thơ Cao My Nhân hay cựu đại tá Trần Ngọc Nhuận chỉ huy trưởng trường tình báo Cây Mai của VNCH tuy họ ở gần, nghĩa là ở tại bang Cali. Sau chuyến đi này, khi trở về Mỹ, ông Nhuận vì méo mó nghề nghiệp tình báo cũ, có công khai lên báo phong cho tôi làm gián điệp 2 mang và nắm vùng của chính quyền Việt Nam. Thật ra, về chính kiến thì tôi có khác xa tác giả của hồi kyy « Đời binh nghiệp »

này nhưng 2 mang là không đúng vì tôi đa mang thì đúng hơn. Mâu thuẫn này giữa 2 chiều hướng của nhóm Văn bút Việt Nam Hải ngoại khiến tối đó tôi cảm thấy ấm áp hơn khi ở cạnh các anh em Diễn Đàn và là 1 kỷ niệm đẹp. Nếu có cho tôi là thiên tả thì tôi cũng nhận ngay không ngần ngại và ngần ngại là ở phía hữu của ai đó, nhất là nếu người đó lại là đại tá Nhuận. Ở bên hữu của ông thì phải là 1 thành tích, mà bản thân tôi thì không thể nào đạt được.

Như vậy đã là 26 năm từ buổi tối đêm hôm đó. Còn lại trong ký ức của tôi vẫn là ánh sáng êm dịu rất khuất ở nơi đọc thơ và mùi hương băng hữu của Diễn Đàn.

Tháng 10.2020

Đỗ Kh.

Những người mở đường

Cu Li

*Cu Li biên tập viên của Điểm Tin báo chí và người ủng hộ nhiệt tình cho tờ Diễn Đàn
- Thời Diễn Đàn: Cu Li biên tập viên của Điểm Tin báo chí.
- Hiện nay: sống và làm việc ở Nürnberg, Đức.*

Với tất cả sự chân tình, tôi muốn nói như thế về các bạn sinh viên, nghiên cứu sinh VN tại Tiệp Khắc đã lập ra những tờ báo tự do đầu tiên của người Việt tại Đông Âu trong đầu thập kỷ 90. Đó là: "Điểm Tin Báo Chí" ở Plzen, kế tiếp đến "Diễn Đàn" ở Praha, "Thời Báo" tại Ostrava và sau này thêm tờ "Tiếng Nói" ở Bungaria. Thời đó người Việt ở Đông Âu chủ yếu sang bằng xuất khẩu lao động, học nghề, đại học hay nghiên cứu sinh.

Trong các đội lao động VN ở Đông Âu thời gian học tiếng chỉ có 3 tháng, nên hầu như 100% không ai đọc được báo Tiệp hay hiểu được thời sự trên TV. Khi Cách mạng Nhung nổ ra ở Tiệp Khắc năm 1989, nhiều người Việt tin rằng đó chỉ là một cuộc đảo chính mà thôi. Tờ báo tiếng Việt duy nhất đến với tay người lao động VN là ấn bản "Quê Hương" của Đại sứ quán VN tại mỗi nước. Phát hành 1 tháng hay 3 tháng một bản, cả đoàn chuyển tay nhau đọc cái thứ báo lấy truyền truyền là chính. Thịnh thoảng có báo Nhân Dân hay Quân Đội Nhân Dân gửi sang theo máy bay. Có thể nói là người lao động VN tại Đông Âu thời đó mù tịt về thông tin, thư từ gửi về VN phải hàng tháng mới tới tay người nhận. Khi có các tờ báo tự do ra đời, những thông tin đa chiều mới được nhiều người Việt lần đầu tiên biết đến. Đặc biệt là sau này, các bài viết của những nhân sĩ, trí thức, văn nghệ sĩ có tư tưởng đổi mới, phản kháng như: Hà Sĩ Phu, Trần Xuân Bách, Nguyễn Kiến Giang, Nguyễn Thanh Giang, Phan Đình Diệu, Dương Thu Hương, Bùi Tín... đã được đăng tải trên các tờ báo này, mang đến cho người đọc một luồng tư tưởng mới. Những năm 90, thế giới rung chuyển bởi các sự kiện: toàn bộ hệ thống XHCN ở Liên Xô và Đông Âu hoàn toàn sụp đổ, xung đột vũ trang giữa các nước thuộc Liên-Xô cũ như Armenia và Azerbaijan, chiến tranh vùng Vịnh lần thứ 1... thì các tờ báo trên chính là

nguồn cung cấp tin tức nóng hổi nhất cho người Việt ở Tiệp Khắc.

Mỗi tờ báo mang một sắc thái khác nhau, với tôi thì báo "Diễn Đàn" ở Praha có nhiều bài dịch và viết công phu, mang tính học thuật cao và có nhiều thông tin quý. Có lẽ tại vì ở Praha là nơi hội tụ nhiều "anh tài" hơn chẳng? Cũng nhờ báo Diễn Đàn, lần đầu tiên nhiều người Việt được đọc: Tuyên ngôn Độc lập của nước Mỹ, Hiến chương quốc tế về nhân quyền, diễn văn của tổng thống Václav Havel trước quốc hội Mỹ và các tư liệu khác bằng tiếng Việt.

Sau 30 năm, kể từ khi số báo Diễn Đàn đầu tiên ra đời, trôi theo dòng thời gian là những sự thay đổi bởi quy luật của cuộc sống. Có thành viên trong ban biên tập đã không còn nữa, những người khác thì già đi, có người đã lên chức ông bà, đang sống ở VN hay các nước khác. Các bạn đọc của báo Diễn Đàn cũng thế, nhiều người "giác ngộ" quá nên sau 1989 quyết không trở về VN, đi tìm cuộc sống xứ người đâu có mang tiếng là tha hương, bỏ Tổ quốc. Sau này nếu con cháu có hỏi rằng: các bạn đã làm gì trong những năm tháng biến động đó. Các bạn có quyền nói rằng: "Đã cất lên tiếng nói của Tự Do, của Lương Tri".

Thời gian có thể làm con người lãng quên nhiều thứ, với tôi thì các bạn là những người mở đường cho phong trào báo chí tự do tại Đông Âu sau này - một cách rất dũng cảm và khiêm tốn - tính cách không thể thiếu được ở những người trí thức chân chính.

Tháng 10.2020

Cu Li

Hoài nhớ và nao lòng...

Nguyễn Hoàng Linh

Nguyễn Hoàng Linh, từng là cộng tác viên của Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: Du học tại Budapest, Hungary.

- Hiện nay: Chủ bút báo Nhịp Cầu Thế Giới, sống và làm việc tại Budapest, Hungary.

*"Đừng gửi báo đến nơi tôi nữa nhé
Từ hôm nay xin tạm phải xa nhau
Chào "Thời mới", "Diễn đàn", "Điểm tin báo chí"
Tôi trở về quê mẹ với niềm đau"*

(Atakdale, "Diễn đàn Praha" số 20, 1991)

2020, báo chí Trung Âu nhắc nhiều tới những sự kiện 30 năm trước.

Ở Hungary, kỷ niệm 30 năm nước này có lại được một cuộc bầu cử tự do và dân chủ, sau hơn bốn thập niên "đứt quãng". "Thế thôi, đủ rồi" là lời của Fodor Gábor - sáng lập viên Liên đoàn Thanh niên Dân chủ (FIDESZ) hội tụ các chàng trai cô gái trẻ khi ấy - nói về quãng "thời gian đánh mất" đó, sau khi các thành viên gạo cội của đảng này đồng ca cùng dàn sao nhạc Rock Hung bấy giờ trong bản "hit" "Những năm tháng đẹp để và hạnh phúc" (Azok a boldog, szép napok).

Ở Đức, kỷ niệm 30 năm tái thống nhất đất nước, chấm dứt hơn bốn chục năm chia cắt, mở đường cho sự thành lập Liên Âu thống nhất, "giấc mộng ngàn đời" của giới chính khách Châu Âu. Còn nhớ lời tiên tri của lãnh tụ Erich Honecker đầu năm 1989 - "bức tường Berlin có thể sẽ còn tồn tại 50, 100 năm nữa, nếu những lý do khiến nó xuất hiện vẫn còn" - để rồi cục "Die Mauer" vẫn cứ phải cáo chung, trở thành cú hích cuối cùng góp phần chấm dứt Chiến tranh lạnh.

Đặt 30 năm của "Diễn đàn Praha" vào đâu, như thế nào, trong dòng thời gian và giữa những sự kiện "động trời" nói trên? Ra đời và vụt sáng đúng vào lúc phong trào báo chí người Việt ở Đông Âu bắt đầu được khởi động, khi ý tưởng "tự làm báo", "tự phát hành" cùng lúc này ra ở nhiều

nước CS đương thời, nhưng tờ báo không chỉ là "một trong số" những nỗ lực ấy, đối với cá nhân mình. Mà nó chính là BÁO, viết hoa, theo đúng nghĩa của từ này, theo quan niệm của mình.

Mình đến với tờ báo như thế nào, thật ra cũng không nhớ nữa, nhưng phải nói là việc "viết mà không cần ai chỉ đạo" dường như rất dễ có được sự đồng cảm với các anh chị em, bằng một cách nào đó, có "duyên nợ" với chữ nghĩa, hoặc là có "nhu cầu nội tại" là phải nói lên một cái gì đó, ở vùng Đông Âu này. Đây là nói cho oách, chứ thật ra, đa phần, khi ấy còn vụng và dại lắm, với sở học, kiến văn của thời "tiền Internet", khi chưa có GS. Google và các công cụ khác.

Nhưng có lẽ, một phần cũng vì thế, mà việc chờ đợi "Diễn đàn Praha" cùng những tờ báo tự lập khác, hoàn toàn được "xuất xưởng" bằng "công nghệ" photocopy, chữ Việt bỏ dấu và "đóng gáy" rất sơ sài của 30 năm trước, là cả một cảm giác hồi hộp, háo hức và có cái gì đó rất khó tả mà tới giờ không làm sao diễn đạt nổi nữa! Những cái tên như Lê Thanh Nhàn, Trần Cùn, C.D., Cù Lăn, Trần Ngọc Tuấn... và mục "Diễn Đàn Bạn Đọc", trong mình, giờ đã trở thành khái niệm.

Chờ báo, đôi khi đi kèm với cảm giác chờ mong bài mình có được "duyet" hay không! Được tham gia với "Diễn đàn Praha" như một "cộng tác viên", với những bài viết mà giờ đây, đọc lại, mình luôn

muốn chui xuống đất vì sự non nớt và "háu đá" của chúng, nhưng vào thời điểm đó, là cả một điểm phức lớn! Viết đủ thứ "chối cùn rẽ rách" và gửi đi mà không biết... ngược, nói theo cách hiện tại, "mình cũng phục mình", nhưng đó cũng là cách vừa viết vừa học, vừa trải nghiệm.

Những ngày tháng ấy, dù không phải quá dài, nhưng đã để lại trong mình ấn tượng rất sâu, để nhiều năm sau này khi đọc lại hồi tưởng của một thành viên của báo, vẫn thấy xúc động, khi hình dung công việc của các anh chị "Diễn đàn Praha":

"(Đó là) thời mà máy tính còn là cái gì đó xa xỉ kinh khủng và Internet vẫn là một khái niệm còn nhiều trừu tượng.

Ngày đó, hơn chục anh chị em hì hụi thức đêm thức hôm dưới tầng hầm ký túc xá, đánh bài bằng mấy cái máy chữ cà khổ mượn ở trường, ngồi bỏ dấu bằng tay và lên khuôn bằng cách cắt dán.

Ai mệt thì lăn ra một góc chợp mắt, tiếng ngáy có khi còn to hơn cả tiếng gõ của máy chữ, và khi mơ thì toàn làm nhảm "ủng hộ tài chính", "tìm bạn bốn phương". Anh TBT thỉnh thoảng lôi ghi-ta

ra bập bùng hát động viên tinh thần anh em bằng những bài tình ca quê hương mà nhiều khi - giữa đêm khuya - nghe sao thấm thía.

Sáng ra, cả bọn râu tóc bù xù nhìn nhau chao đảo trong gương, phá lên cười rồi hồn phách lâng lâng khoác ba-lô đến trường, đến Viện..."

30 năm trôi qua, ngày ấy đã rất xa. Mình vẫn còn giữ được một số tờ "Diễn đàn Praha", có tờ ngả vàng vì thời gian, có tờ bị bọn trẻ xé, bị vẽ vờn nham nhở... nhưng những dòng chữ vẫn còn rất sắc nét. Những dòng chữ của một nền báo chí tự do, độc lập mới phôi thai, của hồn Việt và của tâm tình người xa xứ, nhưng vẫn đau đáu về quê hương... Những dòng chữ của "trí tuệ và tuổi trẻ", khi "cuộc đời còn ở trước mắt tất cả chúng ta" ("Vài lời..." của BBT "Diễn Đàn").

"Mai sau dù có bao giờ...", 30 năm "Diễn đàn Praha", hoài nhớ và nao lòng về một thời và mãi mãi trong tim...

Budapest, tháng 10/2020

Nguyễn Hoàng Linh

Gửi Cù Lân, bạn yêu quý

Việt Phương

Việt Phương, thành viên của ban biên tập Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: sinh viên khoa Máy, đại học ČVUT, Praha, cộng hòa Czech.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Praha, Cộng hòa Czech.

Hắn bạn còn nhớ, hôm nay là 28/10, ngày Quốc khánh của Tiệp khắc cũ, nơi mà chúng ta đã học tập, luôn yêu quý và gắn bó? Một đất nước thân thiện, đáng yêu và thanh bình, phải không bạn? Hơn nữa, chúng ta đã có những năm tháng không thể nào quên khi cùng nhau đóng góp cho sự ra đời và tồn tại của tờ báo sinh viên "Diễn đàn", và PH vẫn nhớ cái tên Cù Lân mà mọi người trìu mến gọi bạn, một người nhanh nhẹn và chẳng "cù lân" tẹo nào. 😊

Như bạn vẫn nhớ, 28/10 của năm 1989, hơn 30 năm trước cũng là cuộc biểu tình của dân chúng chống lại những hà khắc của chính quyền toàn trị, và sau đó là sự kiện 17/11 bắt đầu cho cuộc Cách mạng Nhung, thì hôm nay đây, khi tôi viết cho bạn những dòng này, ở ngoài Václavské náměstí (Quảng trường Con Ngựa - theo tên gọi thân thương và giản dị của người Việt), cũng là đám đông dân chúng đang tụ tập, hô to và giương những biểu ngữ chống lại những chính sách nửa vời và bất cập với Virus cúm Tàu đang lan nhanh với tốc độ chóng mặt tại CH Séc này. Tại sao vậy? Dưới cái vỏ bọc là các biện pháp chống dịch Covid-19 ta nhìn thấy thực tế là những giá trị căn bản của xã hội tự do và phát triển kinh tế đang bị ngăn chặn và xâm hại.

Lại 1 lần nữa chúng ta đứng trước những thay đổi quyết định của lịch sử, làm tôi nhớ tới câu nói của Václav Havel: "Sự thờ ơ với người khác và với số phận nói chung, là cách mà bạn mở cửa cho tội ác". Đúng vậy bạn à, đừng nghĩ là kết thúc một chế độ toàn trị này nghĩa là mọi thứ sẽ trở nên tươi đẹp, chuẩn chỉnh và theo ý muốn của chúng ta mãi... Cuộc sống là một quá trình phát triển không ngừng nghỉ, ta thấy kết thúc một quá trình này là mở cửa và bắt đầu cho một quá trình phát triển mới, với những rào cản mới, toàn trị mới và luôn đòi hỏi ở chúng ta những tư duy, cập nhật và cố gắng mới. Minh tin, khi bạn ở nơi xa ấy,

bạn vẫn luôn theo dõi và quan tâm đến những thay đổi của chúng ta tại nơi này....

Hơn 30 năm, đã rất xa rồi từ ngày ấy, nhưng PH tin những kỷ niệm cùng nhau ấy vẫn mãi mãi đọng lại trong tim chúng ta... Có lẽ cũng là thừa, chả cần phải nhắc lại với bạn những tháng ngày của cái thuở "ban đầu" gian khổ và đầy lưu luyến ấy nhỉ?... Những ngày tháng miệt mài quên ăn quên ngủ cho những số báo đầu tiên, những lần đánh máy chữ tê dại cả tay, những đêm sẵn sàng đi bộ hơn chục km từ ký túc xá Jednota trường đại học Y hay từ Podolí trường Máy leo lên đồi Strahov trường điện để trao đổi vì một bài viết hay một thư kiến nghị cho ngày mai, hay những đêm thức cùng nhau dịch bài đến mờ cả mắt mà hôm sau vẫn phải tới trường... Hãy nhớ lại đoạn này ai đã viết: "Khi tôi xem lại lần cuối những trang Diễn Đàn đã lên khuôn, T.S. đã ngáy đều... Ôi tuổi trẻ chúng tôi, tuổi ăn tuổi ngủ. Tôi tắt đèn, đi ra ngoài một lát, cho thư thả. Chẳng thấy buồn ngủ nữa. Người thường trực ra mở cửa ký túc xá và chúc tôi một buổi sáng tốt lành. Trời lành lạnh, những ngôi sao cuối cùng còn rớt lại giữ bầu trời sâu thẳm của buổi bình minh sắp rạng. Vậy là chúng tôi đã ra được một số mới". Ừ phải, chúng ta đã lãng mạn đến như vậy đó!!!

Bạn có nhớ tới quảng trường Tăng (náměstí tankistů), nơi chiếc xe tăng của Hồng Quân kéo vào Praha năm 1945 bị sơn đỏ? Nơi đó chính là kỷ niệm chúng ta gặp gỡ và cùng nhau trao cho sứ quán bức tâm thư của sinh viên, mở đầu cho một sự dẫn thân. Chính những chiếc xe tăng đó của Hồng Quân cũng đã nã những phát đạn đe dọa thẳng vào mặt tiền của Bảo tàng nhân dân trên quảng trường Con ngựa Václavské náměstí trong sự kiện năm 1968. Nay bảo tàng đó đã được tu sửa lại, những dấu đạn vẫn còn nơi đó, để thế hệ sau còn nhớ lại, còn được biết đến quá khứ đau thương của cha anh. Bạn có nhớ con phố mang tên Ảng gel cạnh bờ sông Vltava, cạnh Lãnh sự ĐSQ

Việt Nam, nơi đó Václav Havel đã sống qua những thời gian khó khăn và bị theo dõi, được đổi tên thành "Phổ Bờ sông Rašín". Căn nhà nơi Havel đã ở, mặc dù được bảo tồn, cũng chỉ có gắn một tấm nhựa mica nhỏ, bên trong là miếng giấy con con được viết ra từ chiếc máy chữ ông hay đánh máy cho những kịch bản của mình, một dòng chữ thật nhỏ bé và cũng thật là giản dị "Tôi cũng đã sống tại đây – Ký tên: Václav Havel". Và Lãnh sự quán CHXHCN Việt Nam tại đó vẫn hoạt động bình thường cho tới ngày hôm nay, không có một xáo trộn nhỏ nào cả. Mọi sự thay đổi của chế độ diễn ra một cách bình thường, không bạo động, không có máu lửa và hận thù...

Bạn ạ, ký túc xá sinh viên Strahov, nơi bạn ở và cũng là nơi tờ báo cầm cự được lâu nhất, vẫn còn đó, qua bao tháng năm, qua bao đổi thay. Tôi vẫn tới đó, cứ mỗi dịp thu về, vẫn qua thăm cái ký túc xá với hành lang rộng, dài và thăm thẳm, mắt vẫn dõi theo những người sinh viên tất bật đi về từng blok trong một không gian mênh mang man mác của cuối thu. Tất cả dường như vẫn như cũ, cái không khí của năm tháng ấy, và đâu đó là hình dáng của chàng sinh viên mộng mơ da trắng mắt sáng thường say mê hát "The Fool on the Hill – Kẻ khùng trên đồi" của Beatles:

*"Day after day
Alone on a hill
The man with the foolish grin is keeping perfectly still
But nobody wants to know him
They can see that he's just a fool
And he never gives an answer
But the fool on the hill.... "*

Đúng bạn ạ, giống như ai đó trong chúng ta đã nhớ lại: "(Đó là) thời mà máy tính còn là cái gì đó xa xỉ kinh khủng và Internet vẫn là một khái niệm còn nhiều trừu tượng". Hôm nay đây, may mắn tôi được nhìn lại tờ báo ai đó đã lưu lại qua bao tháng năm,

giấy đã ngả vàng, với những nét chữ được đánh máy bỏ dấu bằng tay và ảnh thì cắt dán, mới thấy mấy chục năm thời gian của đời người có lẽ được đo bằng chớp mắt. Dở tiếp một trang của tờ báo, tôi chợt thấy dòng này: Rồi năm tháng sẽ qua đi, chúng tôi rồi mỗi người sẽ có một cuộc sống, một gia đình của riêng mình, sẽ có con cái... Có thể tôi không còn nhớ nổi cá đặc sản sinh viên của T.S., cái cười sảng khoái của Cù Lân, cái khuôn mặt đăm chiêu trước khi layout của C.D. nhưng sau này nếu con tôi có hỏi: "Bố ơi, bố đã làm gì trong những ngày ấy? Tôi thầm mong rằng mình sẽ không phải cúi đầu im lặng"...

Bạn yêu quý, cả bạn và cả tôi, có phải chúng ta đã cố gắng, đã sống, đã cháy hết mình, và chúng ta đã sống đúng cách như thế, để không phải cúi đầu im lặng, bạn nhỉ!

Và tôi lại cứ lẩm nhẩm mãi bài hát mà bạn yêu thích:

*"Day after day
Alone on a hill
The man with the foolish grin is keeping perfectly still
But nobody wants to know him
They can see that he's just a fool"*

Nhớ bạn nhiều!

28/10/2020

Việt Phương

Partizánske, ba mươi năm sau...

N.N.

N.N, thành viên ban biên tập Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: tốt nghiệp đại học ČVUT, Praha, Cộng hòa Czech. Làm việc tại Viện Vật Lý, Viện Hàn Lâm, Praha.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Praha, Cộng hòa Czech.

Tàu dừng khoảng hai phút. Hình như không có gì thay đổi so với trước đây. Một ga nhỏ, xập xệ thiếu cả bảng tên. Chỉ là tình cờ trên đường đến thăm lâu đài Bojnice, tàu chạy từ Bratislava dừng lại ở đây lúc nửa đường. Chẳng có người xuống, cũng chẳng ai lên. Partizánske, một ga nhỏ cách Blava một tiếng rưỡi tàu, không có gì đặc biệt, ngoài vẻ hoang tàn, buồn bã. Hành khách, ai cũng đeo khẩu trang trong mùa covid, chỉ mong nhanh chóng đến chỗ cần đến. Thật ảm đạm...

Nhưng ba mươi năm trước tôi và Trần Hồng Hà đã xuống ga này.

Ban biên tập Diễn Đàn nhận được một bức thư của các bạn công nhân Việt Nam làm việc tại một nhà máy đóng giầy ở đây kêu cứu về việc bị các phần tử phân biệt chủng tộc địa phương (mà người Việt ngày đó gọi là Phú) bao vây, tấn công vào cư xá của họ. Nhiều người bị thương, đổ máu... nhưng thay vì có một cuộc điều tra thỏa đáng, nhà máy của họ thỏa thuận với Ban Quản Lý Lao Động của Sứ quán Việt Nam đưa toàn bộ các nam công nhân về nước mà không có bồi hoàn. Vì vậy mà tôi và Hà đã đến đây.

Hồi đó các bạn trong ban biên tập Diễn Đàn được tờ Respekt phát cho thẻ phóng viên. Cái thẻ sơ sài như mọi thứ sau Cách Mạng Nhung, nhưng nhờ chúng mà tôi và Hà đã đến tất cả các nơi cần đến: Ủy ban nhân dân, sở cảnh sát, nhà máy...

Vụ Partizánske, cùng với cuộc biểu tình ở sân bay Praha được mô tả tỉ mỉ trong Diễn Đàn số 8.

Thật bất ngờ lần đó tôi gặp Nam, một bạn du học cùng năm. Nam làm phiên dịch cho chính cái đội công nhân người Việt đang là nạn nhân. Cũng nhờ vậy mọi chuyện khi ấy khá thuận lợi. Nam

không phải là bạn thân, nhưng tôi đã vài bận gặp Nam hồi còn là sinh viên mỗi lần có dịp đến Blava thăm bạn bè. Không có nhiều thời giờ để hàn huyên nhưng kỷ niệm về Nam không thể quên. Anh điềm tĩnh, được mọi người quý mến và tôn trọng. Tôi còn gặp lại Nam lần cuối lúc chúng tôi biểu tình tại sân bay Praha. Bây giờ sau 30 năm không biết anh đã ở phương trời nào.

Khi chúng tôi trở về Praha và nhóm họp các bạn làm báo lúc đó. Ngoài Diễn Đàn còn có các bạn Thời Mới từ Ostrava xuống, hay Điểm Tin Báo Chí dưới Plzeň lên. Cả bọn gặp nhau ở ký túc xá Jednota của anh Nhân. Cuối cùng chúng tôi đi đến quyết định tổ chức một cuộc biểu tình ở sân bay Praha. Người để lại ấn tượng nhất với tôi lúc đó là ông Ivo Vasiljev, một giáo sư dạy Việt Nam Học ở UK và khá quen thuộc với chúng tôi, cũng như cộng đồng sinh viên nói chung lúc đó. Ông đưa ra ý tưởng khẩu hiệu chính của cuộc biểu tình sẽ là "deportace" (trục xuất). Tôi suy nghĩ rất nhiều vì deportace trong ngữ cảnh châu Âu thường gắn liền với chuyện Đức Quốc Xã đưa người Do Thái tới các trại tập trung. Một thông điệp quá nhạy cảm và có khi quá khắc khe với một nền dân chủ vừa trở lại Châu Âu sau 40 năm toàn trị, mà chúng tôi có nhiều thiện cảm. Nhưng quả thật đó là một cuộc deportace. Và chúng tôi đã đồng ý. Khẩu hiệu gây chấn động và hầu như tất cả báo chí ngày hôm sau đều đã dùng từ này khi mô tả lại cuộc biểu tình. Tôi còn gặp lại Vasiljev nhiều lần nữa, lần cuối cùng có cả người bạn ông, nhà thơ Nguyễn Duy từ Việt Nam sang, dưới tầng hầm một quán bia ở Praha, nhưng ấn tượng nhất với tôi vẫn là lần gặp ở ký túc xá Jednota.

Trần Hồng Hà chết năm 1995. Vasiljev cũng vừa mất cách đây vài năm. Nam lưu lạc nơi nào, không biết có đọc được những dòng này không?

Buổi chiều bắt tàu chạy ngược từ Bojnice về lại Blava, tôi có dịp nhìn lại lần cuối Partizánske. Tôi đã không bước xuống sân ga, đã nhìn thành phố khuất dần đằng sau như một phần tuổi trẻ của

mình. Của Tôi. Của Hà. Của Vasiljev và cả Nam nữa.

Tháng 11/2020

N.N.

Bộ lưu trữ „Diễn Đàn“ ở nhà tôi.

Xuân Thọ

Xuân Thọ cộng tác viên của Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: sống và làm việc ở Köln, Đức.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Köln, Đức.

Cuối năm 1990 là thời kỳ buồn bã nhất của đời tôi. Không khí ngột ngạt trong các cơ quan nhà nước với các trò đấu đá, tranh ăn ngày đó quả là không thể chịu đựng được. Song khổ nhất cho một cán bộ ngoài đảng như tôi là các trò võ bần của các đồng nghiệp đảng viên quanh tôi. Tôi không chịu khuất phục nhưng là người nhạy cảm, tôi bị stress khá nặng, đôi khi u uất. Tôi tìm cách bỏ nhà nước ra ngoài làm việc. Kinh tế tư nhân lúc đó đang như những cái mầm cây yếu ớt len lỏi chui lên trên một mảnh đất khô cằn, đầy rui ro. Sau khi thử nghiệm thất bại với hai doanh nghiệp tư nhân trong lĩnh vực điện tử, tôi quyết định rời Việt Nam ra nước ngoài sinh sống.

Nhờ đã từng sống ở Đông Đức cuối những năm 1960 và có quan hệ tốt với nhiều đồng nghiệp Tây Đức nên tôi đầu năm 1991 tôi đã mau chóng đưa được gia đình đến định cư ở quê hương mới là Đức vừa thống nhất.

Nhưng cuộc sống mới ở quê người đem đến cho gia đình tôi một sự hụt hẫng. Bên cạnh những hụt hẫng về vật chất và nghề nghiệp, sự cô đơn và thiếu thông tin cũng là một thử thách. Ở Việt Nam cả hai vợ chồng tôi đều có vị trí xã hội đáng kể và giao du rộng rãi. Nay sống trong một xã hội xa lạ, không có bạn bè, người thân để tâm sự, không có tin tức về quê hương. Thời kỳ đó chưa có internet và thư từ mất 2 tuần mới tới.

Rồi trong một lần đến chơi nhà người bạn, tôi vớ được một quyển „Diễn Đàn“, in sơ sài, khoảng hai chục trang. Mở ra thấy đề Praha 6 là nơi tôi đã từng ở trong chuyến đi công tác 1986. Tò mò mượn về đọc. Những bài báo của các chàng sinh viên trẻ đầy trăn trở, những bài phê phán sắc cạnh bỗng làm tôi thích thú.

Té ra xưa nay tôi chỉ quen đọc các loại báo chí tờ hồng, một chiều, nay được xài các bài bình luận đa chiều của từ Hiebert Muray, đến Bùi Tín, được đọc phê bình phim „Hương Du Dủ Xanh“ mà tôi chỉ mới nghe nói đến. Đặc biệt là số phận của những người lao động Việt Nam tại các nước Đông Âu được nhắc đến rất nhiều trên Diễn Đàn. Ngày đó báo chí Việt Nam lúng túng, không biết viết gì về người Việt ở Đông Âu, kể cả viết tờ hồng cũng không thể. Tôi đã xúc động khi đọc về vụ thăm sát người Việt ở Krasnaya Poliana Bulgary trên Diễn Đàn.

Tôi bỗng tìm thấy bóng dáng của mình trên các trang báo in roneo này. Những bài viết mộc mạc của các tay ngang như tôi khiến tôi vững tin là mình không còn đơn độc. Chẳng cần liên hệ trước, tôi gửi một bài viết cho Diễn Đàn kể về tâm trạng của mình.

„Tàn mạn về những đứa con lưu lạc“ được đưa lên báo ngay trong số báo sau. Câu chuyện xoay quanh những người bay trên chuyến bay từ Nội Bài đi Đức, nhưng chính là những suy nghĩ của tôi khi rời Việt Nam Cháu bé được trích dẫn trong phần đầu câu chuyện chính là cậu con trai tôi. Đó chính là những tâm sự nặng trĩu lòng trong những ngày đầu mới rời quê hương

Rồi tôi quyết định đặt mua dài hạn tạp chí và mỗi tháng gửi vài chục DM (Tiền cũ của Đức trước khi dùng EURO) để ủng hộ những người bạn không hề quen biết. Các số báo diễn đàn ngày đó là nguồn vui của tôi hàng tháng, sau thành hàng 2-3 tháng, cho đến khi chấm dứt vào cuối 1993. Tôi giữ chúng cho đến hôm nay, thành một tập như hồ sơ mà người Đức vẫn hay lưu giữ, thành một kỷ niệm của người Việt xa quê.

20 năm sau, Năm 2012 tôi lại có duyên làm bạn với nhóm Văn Lang ở Praha, lúc đầu chỉ cùng nhau phối hợp chiếu phim „Hoàng Sa- Nỗi đau mất mát“ của anh Andre Menras Hồ Cương Quyết. Từ đó đến nay tôi đã 4-5 lần qua lại Praha, vừa vì chuyện làm ăn, vừa vì chuyện gia đình, lần nào cũng gặp lại các bạn. Té ra các bạn Văn Lang, các bạn chiếu phim Hoàng Sa của anh Hồ Cương Quyết và các bạn xuất bản Diễn Đàn vẫn là một.

Những con người đã mang dấu ấn thì không bao giờ phai.

Tập „Diễn Đàn“ cũng sẽ có chỗ đứng trong tủ sách nhà tôi như vậy.

Köln 29.10.2020

Xuân Thọ

Chưa một lời chia tay

N.T.H

N.T.H, thành viên ban biên tập Diễn Đàn.

- Thời Diễn Đàn: tốt nghiệp đại học và PhD tại UK Praha, Cộng hòa Czech.

Làm việc tại Viện nghiên cứu Máy Toán, Praha.

- Hiện nay: sống và làm việc ở Praha, Cộng hòa Czech.

Số cuối cùng Diễn Đàn Praha đến với bạn đọc là số 42, ra ngày 1. 11. 1993. Số báo này đã khép lại thời kỳ làm báo sôi nổi, mạnh mẽ của du học sinh Việt nam tại Tiệp Khắc, hầu như không có phong trào nào tương tự ở các nước xã hội chủ nghĩa cũ khác. Tiên phong trong phong trào làm báo là nhóm sinh viên tại thành phố Plzeň với tờ Điểm Tin Báo Chí bắt đầu phát hành đầu năm 1990. Phong trào nhanh chóng lan truyền tới các thành phố có đông sinh viên Việt nam như Praha, Ostrava với sự xuất hiện của các tờ Diễn Đàn Praha và Thời Mới do sinh viên Ostrava và Zlín chủ trương. Tờ Thời Mới nhập cùng nhóm Praha từ số Diễn Đàn 18 (tháng 4. 1991). Để đầy đủ có thể nhắc tới ba tờ báo nữa đã được phát hành tại Tiệp Khắc. Tờ CLB Tuổi Trẻ, do một nhóm lưu học sinh tại Praha 6 (ba ký túc xá Kajetanka, Větrník và Hvězda) ra đời tháng 3. 1990 và sau khi ra 3 số với số lượng nhỏ đã đình bản. Tờ Tự Do của sinh viên Brno ra khoảng cuối năm 1990, không nhớ ra được mấy số, nhưng kết thúc khá sớm. Tờ Việt Trẻ số đầu ra mắt tháng 4. 1992 do một nhóm biên tập tách ra khỏi Diễn Đàn, không nhớ rõ sau đó ra được bao nhiêu số.

Nhiều người đặt vấn đề nguyên nhân nào dẫn đến hiện tượng đặc biệt này tại Tiệp Khắc. Môi trường Tiệp Khắc chắc chắn đóng vai trò quan trọng. Mặc dù cũng dưới chế độ CS, nhưng môi trường hàn lâm TK lúc đó tự do hơn ở Việt nam nhiều và có thể nói là tại các trường đại học, các viện nghiên cứu cộng sản bị khinh ra mặt. Sự ra đời của Hiến Chương 77 và câu chuyện của Havel và các "đồng chí" của ông, phong trào làm báo chui "samizdat" và vai trò của giới sinh viên trong việc tổ chức biểu tình 17. 11. 1989, ngòi nổ của cái sau này được gọi là Cách mạng nhung và trong cuộc tổng bãi công chiếm đóng các cơ sở giáo dục là nguồn cảm hứng trực tiếp cho các sinh viên Việt nam khi được chứng kiến những ngày hào hùng của những người bạn cùng thế hệ. Nhưng có thể lý do quan trọng nhất để có

phong trào báo chí tự do tại Tiệp là có thể hệ sinh viên trẻ nhiệt huyết, mạnh mẽ chưa kịp bị cuộc sống Việt nam dạy cho biết sợ đã nhanh chóng ra tay vào cuộc và vượt qua những đe dọa có thể phải về nước trước thời hạn, mất học bổng và tiếp tục duy trì làm báo và có những người thế hệ lớn hơn trong đó có tôi vượt nỗi sợ cùng hưởng ứng.

Diễn Đàn được bạn đọc đón nhận khá nồng nhiệt, nhưng cuối cùng đã kết thúc không tuyên bố với số 42 trong sự mệt mỏi có thể nói của cả bạn đọc, của cộng tác viên và đặc biệt là của những người làm báo. Cuộc sống trên đất nước Tiệp Khắc thời hậu cộng sản có thể nói là với tất cả bắt đầu lại từ đầu, với đa số người Việt đó thực sự là sự bắt đầu bằng hai bàn tay trắng. Tất cả đều lao vào cuộc mưu sinh mới, cuộc đời cơm áo cũng chẳng trừ ai, nhất là với nhóm làm báo như Diễn Đàn, đóng góp của độc giả và người hâm mộ chỉ để có kinh phí in ấn phát hành, tất cả đều làm không công và thậm chí bù thêm tiền chi phí. Quan tâm, đóng góp của bạn đọc ít dần đi, đội hình cũng có rơi rụng, có những người ra đi vì không cùng quan điểm, có người kết thúc vì những lý do cá nhân khác nhau. Từ chỗ cố gắng ra báo hàng tháng, Diễn Đàn bắt đầu ra không thường kỳ, lúc vì lý do tài chính, lúc thì chưa đủ bài để lên khung. Khoảng đầu năm 1993, được sự thôi thúc của Trần Anh Chương, một người bạn và cộng tác viên sống tại Bắc Mỹ là cần giới thiệu với độc giả bên Mỹ để có nhiều bạn đọc hơn, tôi đã soạn vài lời gửi cho Chương. Việc đăng ở các diễn đàn đâu đó hoàn toàn do Chương làm giúp, internet hồi đó đang thời kỳ nguyên thủy, phương tiện anh em Diễn Đàn dùng duy nhất là e-mail. Sau sự kiện đó thì có một số bạn đọc mới có gửi tiền ủng hộ báo như tinh thần bạn đọc trước đây đã gửi tiền ủng hộ, nghĩa là những khoản nhỏ không vượt quá mấy chục USD. Nhưng cái đó cũng không vực được tình hình vì nhân tố quyết định là động lực của những người làm báo đã suy

giảm mạnh. Diễn Đàn số 40 ra ngày ngày 14.5.1993, số 41 ra ngày 7.7.1993 và số 42 ra ngày 1.11.1993. Sau đó nhóm Diễn Đàn vẫn thỉnh thoảng gặp nhau, nhưng số 43 không bao giờ ra mắt được mặc dù trong thâm tâm đa số đều nghĩ là nên có một lời chia tay. Những năm tháng sau đó tôi sống với một bản khoán, đặc biệt với những độc giả Bắc Mỹ gửi tiền ủng hộ đợt cuối. Vậy bây giờ, sau 30 năm nhân dịp Diễn Đàn đăng lại các bản scan báo, xin được gửi tới các độc giả Diễn Đàn một lời thanh minh, một lời xin lỗi muộn màng. Số quỹ gầy của Diễn Đàn còn lại sau này được dùng vào việc đóng góp 1 phần chi phí để in tác phẩm "Muông Cầm Trại" (Animal farm) của G. Orwell, bản dịch của Cù Lãm – Trần Hồng Hà. Nếu có bạn đọc Diễn Đàn năm xưa đọc những dòng này xin cho địa chỉ, chúng tôi xin gửi tặng cuốn "Muông Cầm Trại" như một lời tri ân muộn.

Năm nay toàn bộ các số Diễn Đàn được scan và đăng lại trên trang web và trang Facebook của Văn Lang. Sau khi đăng được mấy số thì một anh bạn cũng đã một thời gắn bó với Diễn Đàn gọi

điện và rủ tôi làm báo tiếp. Tôi từ chối ngay, với tôi việc này chỉ là lưu lại Diễn Đàn lên mạng cho ai quan tâm và cùng nhau nhắc lại một chút kỷ niệm từ thời trai trẻ, sẽ không có một comeback nào cả. Ngày nay báo đã khác, người đọc cũng khác, thời thế cũng rất khác và đặc biệt là chúng tôi đều già cỗi theo năm tháng. Việc có cần thiết ra một tờ báo hay không, làm như thế nào, cất lên tiếng nói gì v.v. phải là sứ mệnh và trách nhiệm của các thế hệ trẻ hôm nay. Đối với tôi việc tham gia với các bạn ngày đó và cùng nhiều bạn đồng hành đến tận ngày nay là một ưu đãi của số phận, phải ngửa mặt lên cảm ơn các đấng bề trên và đặc biệt cảm ơn các Bạn vẫn thỉnh thoảng cùng nhau làm một cái gì đó cho các giá trị mà chúng ta cùng tin mặc dù tất cả đều biết là chẳng có vinh quang hay cái gì to tát chờ đợi ở phía trước.

Praha 15. 11. 2020

N.T.H

Lời cuối

N.N.

Chuyện làm báo Diễn Đàn đến đây đã khép lại. Thật cảm ơn, nếu bạn đã đọc đến những dòng cuối cùng này. Lời cảm ơn cũng dành cho các cộng tác viên, các bạn trong ban biên tập ngày ấy đã gửi bài đăng cho lần kỷ niệm này.

Ba mươi năm trước chúng tôi đã đến với tờ Diễn Đàn một cách tự nhiên. Như một điều đúng phải làm cho đến khi chợt nhận ra những thách thức mà nó mang lại. Không hiểu chúng tôi có làm thay đổi được điều gì không nhưng chắc chắn tờ báo đã làm thay đổi số phận nhiều người trong chúng tôi. Sau ba mươi năm điều tâm đắc nhất bạn chợt nhận ra có lẽ là tình bạn. Những người bạn còn lại với mình sau những thăng trầm của cuộc sống.

Lời cuối cùng xin dành cho một người đặc biệt.

Hằng năm chúng tôi vẫn gặp nhau trong ngày giỗ của Trần Hồng Hà. Năm nay đã là năm thứ 25. Vào lần thứ bảy chúng tôi gom góp những bài viết của Hà làm tập thơ Trăng Đất Khách. Tập thơ với chữ ký của tất cả bạn bè còn lại, tới nay vẫn chưa chuyển được cho gia đình Hà. Trong một lần hiếm hoi trở lại Việt Nam tôi đã mang những bức thư của Hà gặp bố và ông của Hà tại một chung cư ở Hà Nội. Hai quyển có liên quan đến Hà là Muông Cầm Trại và Trăng Đất Khách tôi không mang về vì sợ bị ách lại ở sân bay và mất ấn bản duy nhất có chữ ký bạn bè. Chúng tôi đã ngồi yên lặng. Trên quê hương yêu thương của Hà và Tôi. Đến những khúc than cũng phải thăm thì. Tôi đã nói với họ là tôi thấy may mắn là tự hào đã là một người bạn của Hà.

Xin nhắc lại ở đây lời giới thiệu và cũng là tâm tình của nhóm bạn cho lần xuất bản tập thơ Trăng Đất Khách cách đây gần hai mươi năm và

dành tặng nó cho những người thân của Hà còn chưa cầm trên tay tập sách này:

"... Chúng tôi ngồi lại với nhau. Lần thứ bảy. Và bao giờ cũng thiếu một người. Anh đã bỏ đi từ bảy năm qua, kiêu ngạo, nghênh ngang, không thèm đếm xỉa đến cuộc đời lầy lội này.

Bao nhiêu ngày đã đi qua. Bao nhiêu nước đã chảy qua cầu.

Cù Lăn đã trốn thời gian không chịu già đi cùng năm tháng. Vẫn những say sưa của một thể hệ lăm than cùng vận nước. Vẫn nụ cười hồn nhiên, giòn tan, sáng khoái... Anh đã vĩnh viễn bỏ đi cùng với tuổi trẻ của chúng tôi.

Cù Lăn - Trần Hồng Hà đã đến với chúng tôi trước hết như một người bạn, hy vọng rằng anh sẽ ở lại trong các bạn như một nhà thơ trẻ, tài hoa và mệnh bạc."

...

Buổi gặp mặt các bạn làm báo cuối năm như dự định vậy là không thực hiện được. Mùa Vọng đang đến nhưng cả châu Âu đã lockdown. Thay vào đó chúng tôi sẽ tập hợp các bài đăng trong đợt kỷ niệm này thành số Diễn Đàn 43, số chia tay. Và đó cũng sẽ là hoạt động cuối cùng của nhóm làm báo Diễn Đàn Praha.

Xin cảm ơn số phận đã đưa tất cả chúng ta đến với nhau trong một thời điểm đã từng có rất nhiều hy vọng cho sự thay đổi của quê hương.

Tháng 12 năm 2020

N.N.

DIỄN ĐÀN

Số 36 Ngày 17/12/1992

DIỄN ĐÀN

Ngày 27/10/1992

Số 34

DIỄN ĐÀN

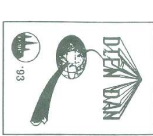
Chúc các bạn một mùa Giáng Sinh vui tươi với nhiều quà lạnh của Chúa.

Tháng Năm...

NỘI DUNG

TIN TỨC - KINH TẾ - CHÍNH TRỊ

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Số 25 Ngày 12/10/1991

DIỄN ĐÀN

Ngày 12/10/1991

Số 25

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Ngày 12/10/1991

Số 23

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Số 28 - Xuân Nhâm Thân Ngày 24/1/1992

DIỄN ĐÀN

Ngày 12/10/1991

Số 23

DIỄN ĐÀN

Đây giờ là mùa Xuân. Nếu người Hà Nội thêm một buổi mùa xuân thì người Sài Gòn nhớ cái nắng hành hương ấm áp. Không có hoa Mai. Không có hoa Đào. Những Tết về, về trong lòng một người dân Việt, trong bụng, trong cốt. Với những người Việt xa xứ, mùa Xuân còn vọng về từ kỷ niệm. Kỷ niệm của lần cuối cùng ngắm hoa Hàng Lược hay trên đường Nguyễn Huệ. Cửa nhà hành hương, bình bát chén xôi thơm lừng. Cửa Mẹ, cửa Cha, và có thể cả của những người về, về những đứa là những ngày xuân học, thu, thu lại làm và họ vọng tưởng lại. Không phải mùa Xuân nào cũng có pháo nổ, có áo mới cho trẻ em và lời chúc tụng cho người già. Có mùa Xuân người ta đã khước khấn số cho trẻ con trong ngày Tết, tiếng AK thay cho tiếng pháo, và hôn thù thay cho

DIỄN ĐÀN

Số 39 Ngày 9/1/1993

DIỄN ĐÀN

Ngày 06/05/1991

Số 19

DIỄN ĐÀN

Chúc các bạn một Phục Sinh vui tươi với nhiều phước lành của Chúa.

B.B.T

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Số 39 Ngày 17/5/1993

DIỄN ĐÀN

Ngày 17/5/1993

Số 22

DIỄN ĐÀN

Cùng bạn đọc,

Các bạn đang có trên tay tờ Diên Đàn của nhóm sinh viên Praha. Bằng cố gắng nhờ nhai của mình, chúng tôi hy vọng tờ báo sẽ là tiếng nói chung về các vấn đề mà tất cả chúng ta đều quan tâm. Chúng tôi sẽ đăng tải tất cả những bài viết của các bạn không phân biệt các quan điểm xu hướng khác nhau.

Người ta nói nhiều về những bề tác chính trị, những giải pháp cho một nền kinh tế bệnh hoạn, sự suy thoái đạo đức xã hội, sự thất vọng trước cuộc sống và số phận con người, những giá trị văn hóa bị lãng quên... Chúng ta không có tham vọng tìm ra hết những câu trả lời cho những vấn đề đó, nhưng bằng những đóng góp của mình, chúng ta hãy hy vọng làm thức tỉnh cả những người mà câu trả lời đang ở trong tâm tay.

Diễn Đàn mong chờ sự đóng góp của các bạn.

DIỄN ĐÀN

Ngày 28/05/1991

Số 20

DIỄN ĐÀN

Nam '90

Số 02

02.07-16.07

Chung bạn đọc,

DIỄN ĐÀN

Cùng bạn đọc

Cách đây vừa đúng 3 năm, tháng 5/1990 Diên Đàn ra số đầu tiên. Ngày ấy chúng tôi là hai dân địa chỉ trong tòa soạn của một tờ tuần báo, của tờ đồng nghiệp. Những người bạn Tây Khắc nói về chúng tôi về những ngày tháng hoạt động trong Hiến Chương của họ, về Samizdat... Chưa hôm nay, chính họ đã phải số báo để đến tay bạn đọc ở tất cả các cơ sở của chúng tôi tại Praha. Và rồi họ hiểu, xuống đường... 3 năm, 40 số báo, chúng tôi đã đi một bước rất nhỏ trong những ngày tháng chuyển mình này của dân tộc nhưng đã đi một bước lớn trong nhận thức chính mình về những giá trị làm người, về tự do, về dân chủ, về cha anh và cuộc chiến của họ.

Có thể chúng ta có cái may mắn chỉ thông hoặc đến với dân tộc này, đó là những ngày tháng hiếm hoi không tiếng súng, nên đã bình an để nhận ra rằng không phải là chuyện sai lầm khi Diên Đàn Việt Hoạt lý số 20 năm tài cho quyền tài địa ngôn luận, không phải là chuyện sai lầm khi trẻ em không còn đến trường và cũng không có cuộc chiến tranh nào là tất nhiên... Cuối thế kỷ hai mươi chúng ta bỗng nhận ra Hồ Chí Minh đã quá 100 tuổi.

BBT

DIỄN ĐÀN

Ngày 15/1/1993

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Ngày 17/12/1992

Trụ sở Diên Đàn do nhóm sinh viên và nghiên cứu sinh Việt Nam tại Praha và Opatowitz biên soạn và phát hành.

Chức trách nhiệm:

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Ngày 10/9/1991

DIỄN ĐÀN

Số 13

DIỄN ĐÀN

Chung bạn đọc,

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Ngày 15/1/1993

Konto 340 23 - 0007939 - 111
Komerční banka, Na Příkopě 5, Praha 1
hoặc ghi chỉ phiếu cho Ngân Quốc Vụ (không ghi Diên Đàn)

VĂN HÓA - VĂN NGHỆ
Không được làm m.T.N.
Đạo của dân kinh tư Đố F
Hội hè dân gian với Mặt
Trần Quốc Vương ...
Con gà cục tác lá chanh I
Vài nét về Xuân Tết và I
Thơ của Trần Ngọc Tuấn
Nguyễn Hồi Thù.

Cung Chúc Tân Xuân
Quý Dậu 1993

DIỄN ĐÀN

Số 42

DIỄN ĐÀN

Chung bạn đọc,

DIỄN ĐÀN

DIỄN ĐÀN

Ngày 11/1/1993

DIỄN ĐÀN

Số 21 Ngày 26/6/1991

Ngày 17/12/1991

Một năm nữa sắp đi qua. Trong những ngày này cách đây hai năm, người Praha đã xuống đường làm Cách Mạng Nhung, bức tường Berlin vừa đổ và Rumania đang chờ một cuộc thăm sát cầm máu trước khi hòa bình. Nên được thấp lên khắp nơi. Dưới chân tượng Václav, ở Narodni Trida - "Thiên An Môn" của Praha, trên những ngôi mộ mới nguyên của người Rumania, và trong lòng một người dân Đông Âu còn lại trong nước hay lang thang khắp mọi miền. Một niềm tin cũng thấp thấp trong lòng người Việt.

BBT

Trang 2 5
5 6
6 10
Đảng CS Liên Xô 10
10 11